

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казакский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

Серия «Международная жизнь и политика»
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Series of «International Affairs and Politics»
№2 (77), 2024

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**Серия «Международная жизнь и политика»
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Series of «International Affairs and Politics»
№2 (77), 2024**

Алматы, 2024

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Халықаралық өмір және саясат»
сериясы №2(77), 2024 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2002 ж. Бастап шығады.

Бас редактор:
з.ғ.д., профессор А.А. Сабитова

Бас ред. Орынбасары:
з.ғ.к., профессор О.Б.Хусайнов

Редакция алқасы
т.ғ.к., доцент Н.Ш. Жамансарин,
з.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА Академигі
С.Н.Сабитенов,
ф.ғ.д., доцент Ш.А. Сабитова,
з.ғ.д., профессор, Қазақстан Республикасы
Бас прокуратурасының
жанындағы Құқық қорғау органдары
академиясы **Е.Н.Бегалиев,**
т.ғ.д., профессор, ИНАЛКО Университеті
(Франция) **Катрин Пужоль,**
з.ғ.д., профессор, Страсбург университеті,
Франция **Патрик Долла,**
з.ғ.д., профессор, Лотарингия
университеті, Франция **Хьюго Шталь,**
с.ғ.к. **Жабелова Т.Е.,**
т.ғ.к., профессор **М.К. Сембинов,**
с.ғ.к., профессор **Л.Х. Матақбаева,**
с.ғ.д., доцент **А.К. Курманғали,**
с.ғ.к. **Т.Н. Чумаченко**

Жауапты хатшы:
оқытушы, магистр А.Т. Исламова

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2023

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10105 – Ж

Басуға 21.06.2024 қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 5,75 е.б.т.
Тапсырыс 308.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT**

Хусайнов О.Б., Жабелова Т.Е., Ордабаева А.Б. Источники возникновения терроризма в мире и современное состояние в Республике Казахстан.....	5
Хусайнов О.Б., Жабелова Т.Е., Ордабаева А.Б. Әлемдегі терроризм көздері және Қазақстан Республикасындағы қазіргі жағдайы Khussainov O.B., Zhabelova T.E., Ordabaeva A.B. Sources of terrorism in the world and the current state in the Republic of Kazakhstan	
Танирбергенова Р.К. Содержание субъективного авторского права Кыргызской Республики.....	11
Танирбергенова Р.К. Қырғыз Республикасының авторлық құқық субъектілерінің мазмұны Tanirbergenova R.K. The content of the subjective copyright of the Kyrgyz Republic	
Менилбаев Г. А. Қазақ тарихының белгісіз беттері: шетелдік мұрағаттар мен мұражайлардағы жазбаша, заттай деректерге сипаттама.....	18
Менилбаев Г. А. Неизвестные страницы истории Казахского народа: описание письменных, исторических артефактах иностранных архивах и музеях Menilbayev. G.A. Unknown surfaces of Kazakh history: description of written, kind data in foreign archives and museums	
Нурғалым К.С., Абрешева С.М. Мемлекеттің жоғары лауазымды тұлғаларының иммунитеттері және халықаралық және ұлттық соттар тәжірибесіндегі халықаралық қылмыстар үшін жауапкершілігі.....	25
Нурғалым К.С., Абрешева С.М. Иммунитет высших должностных лиц государства и ответственность за международные преступления в практике международных и национальных судов Nurgalym K.S., Abresheva S.M. Immunities and responsibility of senior State officials for international crimes in the practice of international and national courts	
Хусайнов О.Б., Батыркан Д.Б. Роль ООН в международно-правовом взаимодействии государств по противодействию торговле людьми.....	31
Хусайнов О.Б., Батыркан Д.Б. БҰҰ-ның адам саудасымен күресудегі мемлекеттердің халықаралық-құқықтық өзара іс-қимылындағы рөлі Khussainov O.B. Batyrcan D.B. The role of the UN in the international legal interaction of states to combat trafficking in persons	
Шокенов Б.С. Қазақ хандығы дәуіріндегі билердің елшілік рөлі.....	37
Шокенов Б.С. Дипломатическое роль биев в эпоху Казахского ханства Shokenov B.S. The diplomatic role of the Biys in the era of the Kazakh Khanate	
Zhamansarin N.Sh., Sembinov M.K., Islamova A.T. Kazakhstan in the modern geopolitical situation: the problem of choice and position.....	41

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия

«Международная жизнь и политика»

№2 (77), 2024 г.

Периодичность – 4 номера в год.

Выходит с 2002 года.

Главный редактор:

д.ю.н., профессор Сабитова А.А.

Зам. Гл. редактора:

к.ю.н., профессор

Хусанов О.Б.

Члены редколлегии:

к.и.н., доцент Жамансарин Н.Ш.,

д.ю.н., профессор, академик НАН РК

Сабикенов С.Н.,

д.ф.н., доцент Сабитова Ш.А.,

д.ю.н., профессор, Академия

правоохранительных органов при

Генеральной прокуратуре Республики

Казахстан Бегалиев Е.Н.,

д.и.н., профессор, унив. ИНАЛКО(Франция)

Катрин Пужоль, д.ю.н., профессор, унив.

Страсбург(Франция) Патрик Долла,

д.ю.н., профессор, унив.Лотарингия

(Франция) Хьюго Шталь,

к.полит.н. Жабелова Т.Е.,

к.и.н., профессор Сембинов М.К.,

к.полит.н., профессор Матакбаева Л.Х.,

д.полит.н., доцент Курмангали А.К.,

к.полит.н. Чумаченко Т.Н.

Ответственный секретарь:

Преподаватель, магистр Исламова А.Т.

© Казахский национальный педагогический университет им. Абая, 2023

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10105-Ж

Подписано в печать 21.06.2024.

Формат 60x84 ¹/₈.

Объем 5,75 уч-изд.л.

Заказ 308.

050010, г. Алматы, пр. Достык,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Жамансарин Н.Ш., Сембинов М.К., Исламова А.Т. Қазіргі геосаяси жағдайдағы Қазақстан: тандау және ұстаным мәселесі
Жамансарин Н.Ш., Сембинов М.К., Исламова А.Т. Казахстан в современной геополитической ситуации: проблема выбора и позиции.

Авторлар туралы мәлімет..... 45

Сведения об авторах

About authors

Abai Kazakh national pedagogical university

BULLETIN

«Bulletin Abai Kazakh national pedagogical university»
(series of «International Affairs and Politics»)
№2 (77), 2024

Periodical – 4 no. per year
Published since 2002

doctor of legal Sciences, Professor

Sabitova A.

candidate of legal Sciences, professor **Khusainov O.**

Members of the editorial board:

candidate of Historical sciences, associate professor

Zhamansarin N.,

Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan **Sabikenov S.,**

doctor of philological Sciences, associate professor

Sabitova Sh.,

Doctor of Law, Professor, Academy of Law Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan **Begaliev E.,**
Doctor of History, Professor, Univ. INALCO (France)

Catherine Pujol,

Doctor of Law, Professor, Univ. Strasbourg (France)

Patrick Dolla,

Doctor of Law, Professor, University of Lorraine (France) **Hugo Stahl,**

candidate of politic.sciences **Zhabelova T.,**
candidate of Historical Sciences, Professor

Sembinov M.,

candidate of Political Sciences, Professor

Matakbayeva L.,

Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Kurmangali A.,

candidate of polit.sciences **Chumachenko T.**

Executive Secretary: Islamova A.,

educator, MA

© **Abai Kazakh National Pedagogical University**
2023

Registered in the Ministry of Culture and Information
of the Republic of Kazakhstan
May 8, 2009 №10105-Zh

Signed in print 21.06.2024. Format 60x84 1/8
Volume 5,75 teaching and publishing lists Order 308.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
Abai Kazakh national pedagogical

Publishing house “Ulagat” of Abai Kazakh national
pedagogical university

Білім және ғылым саласындағы комитетінің шешімі негізінде (Қосымша 1 Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылдың 10 шілдесінің №1082 бұйрығына сәйкес) Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысының «Халықаралық өмір және саясат» сериясы саяси ғылымдар бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялау үшін басылымдар тізіміне ұсынылған.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (Приложение 1 к Приказу МОН РК от 10 июля 2012 года за №1082) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика» внесен в перечень изданий для публикаций основных научных результатов диссертаций по политическим наукам.

In accordance of the decision of the Committee on the control in the field of Education and Science (Annex 1 to the Order of MES RK from 10 July 2012 Order No. 1082) Bulletin KazNPU named after Abai, a series of "International Affairs and Politics" is included into the list editions for publication main scientific results of dissertations on Political Sciences

УДК 341.01
ГРНТИ 10.87.01

Хусаинов О.Б.,¹ Жабелова Т.Е.,¹ Ордабаева А.Б.¹

¹Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, к.ю.н., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, полковник юстиции в отставке

¹Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, к.полит.н., КазНПУ им. Абая

¹Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, м.ю.н., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

ИСТОЧНИКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТЕРРОРИЗМА В МИРЕ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

В научной статье исследована история человеческого общества где довольно мало найдется спокойных периодов, войны, восстания, социальные и природные катаклизмы нарушают спокойное привычное течение жизни. Именно в эти периоды, как утверждают авторы, население в целом, либо отдельные социальные группы выражают свое недовольство правителями, властью, проводимой политикой. Исследованы вопросы возникновения системного терроризма на основе развития и распространения революционных идеологий во второй половине 19 века в России, странах Европы, Северной и частичной Южной Америки, и чуть позже в странах Азии. Кроме этого, рассмотрены вопросы развития терроризма с середины 20 века до современной эпохи.

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, жертвы терроризма, террористические организации, этапы развития терроризма, человечество, Организация объединенных наций, Конвенции ООН.

О.Б. Хусаинов,¹ Т.Е. Жабелова,¹ А.Б. Ордабаева¹

¹Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, саяси ғылымдарының кандидаты.

¹Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

ӘЛЕМДЕГІ ТЕРРОРИЗМ КӨЗДЕРІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Ғылыми мақалада соғыстар, көтерілістер, элеуметтік және табиғи апаттар тыныш, үйреншікті өмір жолын бұзатын өте аз тыныштық кезеңдері болатын адамзат қоғамының тарихы зерттеледі. Дәл осы кезеңдерде, авторлардың пікірінше, жалпы халық немесе жекелеген элеуметтік топтар билеушілерге, билікке және жүргізіліп жатқан саясатқа наразылықтарын білдірді. 19 ғасырдың екінші жартысында Ресейде, Еуропа елдерінде, Солтүстік және ішінара Оңтүстік Америкада, одан сәл кейінірек Азия елдерінде революциялық идеологиялардың дамуы мен таралуына негізделген жүйелік терроризмнің пайда болу мәселелері зерттеледі. Сонымен

қатар, 20 ғасырдың ортасынан қазіргі заманға дейінгі терроризмнің даму мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: терроризм, лаңкестік акт, терроризм құрбандары, террористік ұйымдар, терроризмнің даму кезендері, адамзат, Біріккен Ұлттар Ұйымы, БҰҰ Конвенциялары.

Khussainov O.B.,¹ Zhabelova T.E.,¹ Ordabaeva A.B.¹

¹ *Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abai*

¹ *Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne Institute-Kazakhstan, Candidate of Political Sciences, KazNPU named after Abay*

¹ *Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan*

SOURCES OF TERRORISM IN THE WORLD AND THE CURRENT STATE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

The scientific article explores the history of human society where there are very few quiet periods; wars, uprisings, social and natural disasters disrupt the calm, familiar course of life. It is during these periods, according to the authors, that the population as a whole, or individual social groups, express their dissatisfaction with the rulers, the authorities, and the policies pursued. The issues of the emergence of systemic terrorism based on the development and spread of revolutionary ideologies in the second half of the 19th century in Russia, European countries, North and partial South America, and a little later in Asian countries are studied. In addition, issues of the development of terrorism from the mid-20th century to the modern era are considered.

Keywords: terrorism, terrorist act, victims of terrorism, terrorist organizations, stages of development of terrorism, humanity, United Nations, UN Conventions.

Современный мир, глобализованный, идущий к стиранию границ, смешивающий культуры, перемещающий миллионы людей в различные направления, стремящийся к универсализации и стандартизации, отменяя старые традиции и зарождая новые, неуклонно распространяет и проблемы, ранее присущие отдельным странам и регионам Земного шара. В современном мире терроризм является одной из наиболее опасных глобальных проблем человечества. Это явление охватило фактически все государства и страны мира. Все более ясным становится, что терроризм влечет за собой огромные человеческие, политические и экономические потери. Жертвой терроризма может стать любой гражданин в любой стране, в любой точке мира. На сегодняшний день ни одно государство в мире, ни одно правительство не может гарантировать защиту своих граждан от террористических акций. Террористические акты происходят как в бурлящем нестабильностью Афганистане, так и в довольно декриминализованной Швеции. Массовые жертвы террористов, исчисляемые десятками человеческих жизней, имели место и в нестабильной Нигерии, и в спокойной Норвегии.

По данным различных источников средств массовой информации, сегодня в мире насчитывается около 500 нелегальных террористических организация, а деятельность экстремистки настроенных лиц, групп и организаций возрастает с каждым днем. Изошренность и антигуманность террористических актов поражает своей жестокостью и масштабностью.

Существует много вариантов и мнений относительно времени возникновения терроризма, как и на то, что можно определить как террористический акт с позиции оценки событий далекого прошлого, в преломлении современных терминов и юридический определений. Если соотносить политические убийства к актам терроризма, то их историю возможно проследить начиная с Древних государств Рима и Греции, найти такие атрибуты террористических актов в

Средние века, и привести множество примеров в годы Великой Французской Революции, однако большая часть специалистов все же отмечает более позднее время для начала отсчета истории терроризма, как современного системного понятия.

Исследователи терроризма, как современной проблемы, отмечают в новейшей истории четыре основных этапа развития этого преступного явления [1], основной составляющей ее характера стал переход от одиночных актов отдельных исполнителей к последовательной цепи продуманных, заранее спланированных действий группами единомышленников:

- возникновение системного терроризма на основе развития и распространения революционных идеологий во второй половине 19 века в России, странах Европы, Северной и частичной Южной Америки, и чуть позже в странах Азии. Такая идеологическая основа формировала кадровую прослойку террористических ячеек, состоящих в основном из выходцев из рабочего класса в промышленно развитых странах, и крестьянских масс в аграрных странах. Что можно в целом определить как классовый терроризм. Но начавшееся пробуждение классовой борьбы приводило в движение и национально-освободительное движение в тех же странах, в передовых отрядах которых присутствовали и крайне радикальные элементы, использовавшие террористические методы в своей деятельности. Целью атак зарождавшегося системного терроризма изначально были отдельные государственные деятели высокого ранга, вплоть до Первых руководителей страны. Так в апреле 1865 года был убит Президент Соединенных штатов Америки Авраам Линкольн террористом-одиночкой Джоном Бутом. В России в марте 1881 года террористы из организации «Народная воля» организовали террористическую атаку на Императора Александра Второго, в результате которой самодержец Российской Империи был убит. И хотя отдельные террористические акты приводили к смерти субъектов преступления, в целом для объекта преступления последствий как правило не наступало. Но история помнит и очень тяжелые последствия террористических актов. Ярчайший пример этого вида является террористический акт сербского националиста Гаврилы Принципа в отношении австрийского эрцгерцога Фердинанда, приведшего к началу Первой мировой войны;

- следующим крупным этапом развития терроризма в мире стало возникновение в середине 20 века, до и после Второй мировой войны, мощнейших национально-освободительных движений, имевших антиколониальный вектор, направленный на создание независимых стран Африки и Азии. Этот этап развития можно определить как национальный, с оттенками националистического терроризма. Что, впрочем, послужило причиной ответных террористических атак со стороны метрополий в отношении политического руководства бывших колоний, создавших свои новые независимые государства. Примером может послужить террористический акт в отношении Патриса Лумумбы, премьер-министра Демократической республики Конго, осуществленный террористами, нанятыми правительством Бельгии, ранее владевшей Конго, как колонией;

- начало третьего этапа развития терроризма можно отнести к концу 60-х, началу 70-х годов прошлого столетия, когда промышленная революция в самых развитых странах мира, стремительно совершенствующиеся технологии привели к созданию относительно небольшого класса очень богатых людей, и большого среднего класса. Именно молодежь, выходцы из среднего класса и стала основой кадрового состава террористических ячеек, расплодившихся во многих странах, ставивших своей целью создание справедливого политического устройства в своих странах, либо пытавшихся устранить национально-территориальные проблемы, имевшихся в государствах. Для первого случая, в качестве примеров можно привести «Красные бригады» в Италии, «Красную Армию» в Германии, во втором случае характерными можно назвать Ирландскую республиканскую армию и баскскую ЭТА. Этот этап можно обозначить как политический терроризм, хотя и другие виды террористических проявлений имели место в этот период истории, но все же террористические преступления политического характера имели более большое влияние на население стран, сопричастным к этим акциям. В качестве хрестоматийных примеров можно привести похищение и казнь бывшего премьер-министра

Италии Альдо Моро террористами упоминавшимися выше «Красных бригад» в Риме в 1978 год, а также подрыв баскскими сепаратистами из ЭТА действующего премьер-министра Испании Карреро Бланко в Мадриде в 1973 году.

Этот же этап развития терроризма можно назвать и переходом к преступной организованной системной международной террористической деятельности, когда устремления и цели террористов, и проведение акций выходят из локальных параметров. В качестве примера можно привести акцию палестинской террористической группировки «Черный сентябрь», захвативших в заложники и убив часть из них, израильских спортсменов на Олимпийских играх 1972 года в Мюнхене (Германия) [2]. Здесь присутствуют все атрибуты международного терроризма:

- террористическая группировка, базирующаяся в Палестине;
- совершает террористическую атаку на территории другого государства (в Германии);
- против граждан третьей страны (Израиля);

- четвертый, современный этап развития терроризма, получивший свое продолжение на стыке 20 го и 21 века, можно обозначить как глобальный терроризм. Этот этап характеризуется практически полным стиранием границ государств перед террористической деятельностью. Более подробно причины трансформации локального терроризма в международный будут рассмотрены в соответствующей главе. Характерными атрибутами же нынешнего этапа можно назвать стремительное развитие технологий совершения террористических атак и средств, используемых преступниками. Так атака террористами из секты «Аум сенрике» в японской столице Токио в марте 1995 года [3] была совершена при помощи газа зарин, а в Нью-Йорке, Вашингтоне и других городах Соединенных штатов Америки в сентябре 2001 исламские террористы использовали пять пассажирских самолетов для нападения на различные объекты.

В Европе после войны действует ряд сепаратистских движений. Крупнейшие из них - ИРА и ЭТА. ИРА - «Ирландская республиканская армия» -старейшая террористическая структура, возникшая в 1914. После обретения Ирландией независимости, она борется за присоединение к республике

Ольстера. Активность ИРА особенно выросла с 1970-х. ЭТА - (Euskadi 1a Ascatasuna - «Страна басков и свобода») возникла в 1959 в Испании. Борется за полную независимость Басконии. Со временем лидеры ЭТА пришли к сочетанию национализма и марксизма. Пик активности ЭТА падает на 19601980-е. Одна из наиболее известных акций - убийство премьер-министра Испании Карьеро Бланко (1973). В настоящее время активность ЭТА снижена, организация пережила серию разгромов и арестов, ее популярность и поддержка среди масс падает. Помимо этого, можно назвать бретонских и корсиканских сепаратистов во Франции, валлонских в Бельгии [4].

В ФРГ левый терроризм вспыхивает к студенческим бунтам 1968. Лидер -организация «Фракция Красной армии» (РАФ). Разжигание в стране пролетарской, коммунистической революции было целью движения. Ульрика Майнхоф, Хорст Малер — это лидеры РАФ, которые выступали как теоретики и пропагандисты движения. В последствии произошел разгром и спад активности. С эмблемой красной звезды и пулемета в ФРГ появляется «Движение 2 июля». Активность Движения угасает в 1975. Заложниками террористов были крупные политики. В 1974 убили президента Верховного суда Гюнтера фон Дренкмана. Западногерманские террористы запомнились - похищением председателя «Союза германских промышленников» Ганса Шляйера (1977). В ответ, создаются спецподразделения по борьбе с терроризмом. В 1981-1982 полиция уничтожила террористические группировки. Большая часть арестована, выжившие эмигрировали и залегли на дно [5].

В Югославии (1990) вникает новый виток терроризма. Албанцы, боснийцы, сербы, хорваты применяли эти методы. В настоящее время на этой территории уровень терроризма идет на спад. Хочу заметить, югославский терроризм жив. Потрясло всю страну премьер-министра Сербии Зорана Джинжича (2003) [6].

Алжире в 1990-х настает всплеск терроризма. В 1992 одерживает победу на выборах фундаменталистская политическая организация - Исламский Фронт Спасения, а светский

режим, правящий в то время, отменяет итоги выборов, в последствии чего вспыхивают очаги терроризма, Жесточайшие подавления были оказаны со стороны власти. Можно сказать в стране началась гражданская война. К немыслимым жертвам привел терроризм религиозных фанатов и террор власти. Жертвы людей шли на десятки тысяч. Массовый безадресный террор применял Алжирский терроризм. Только к концу десятилетия ситуация стабилизировалась

Главная же особенность современного этапа состоит в том, что международный терроризм зародившись после Второй мировой войны, как явление, не только раздвинул границы отдельных государств, но и стал диктовать свои условия правительствам на региональном уровне. В качестве управляющих структур террористические образования создавали свои преступные холдинги, диверсифицируя направления своей деятельности в различные сферы, начиная от производства кокаина (преступный террористический картель Пабло Эскобара в Колумбии), и до руководства отдельного государства (приход террористической организации «Талибан» к власти в Афганистане в августе 2021 года). Деятельность таких террористических холдингов уже не нуждается в финансировании, ибо они сами выступают как экономические институты, зарабатывая на производстве и сбыте наркотиков, продавая оружие, контролируя нефте- и газодобычу, и их транспортировку и так далее [7].

В условиях глобализации обращает на себя внимание сотрудничество национальных террористических организаций друг с другом, их базирование на территории различных государств, что приводит к формированию единой сетевой структуры международного терроризма. Имеет место сращивание террористических действий отдельных радикальных религиозных организаций и криминального терроризма, который все чаще и все охотнее прикрывается «идеями» религиозных радикалов. Становление единой мировой сети террористических организаций обусловило учащение немотивированного, спонтанного, «одионого» терроризма; заметный всплеск [8].

Говоря о Республике Казахстан, мы хотели бы отметить, что кроме основополагающих факторов терроризма стоит отметить некоторые характеристики развития общественных отношений, которые определяют развитие терроризма у нас в стране, а именно:

- существующие ветви власти, хотя и имеют, казалось бы, имеют общие цели и задачи, к сожалению, не имеют все же согласованности. Это, по нашему мнению, вызвано новыми отношениями в структуре отношений к собственности. Нельзя пройти в этом и мимо коррупции, которая породила появление теневых лидеров, которые обладают реальной властью и любыми способами пытаются расширить сферы своего влияния;

- не исчезновение до сих пор, влияния неформальных норм, которые криминализируют общественные отношения, при них закон не обеспечивает необходимый уровень социальной защиты значительной части населения;

- изменение понятий о порядке и справедливости, возрождение принципов поведения, в рамках которых насилие становится «законным» средством достижения политических и других целей;

- обращение к религиозным и другим организациям экстремистского толка, культ силы и оружия у которых является обязательным элементом быта и образа жизни.

За январь–декабрь 2023 года в Казахстане были выявлены и направлены в суд 122 человека, совершивших преступления, связанные с экстремизмом и терроризмом, против 124 человек годом ранее (минус 1,6%). Из них 99 человек — со средним и средним специальным образованием, 19 человек — с высшим.

Треть всех выявленных лиц — 41 человек — занимались пропагандой терроризма или публичными призывами к совершению акта терроризма.

Также среди наиболее частых правонарушений в секторе оказались организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации (24 человека, плюс 60% за год) и возбуждение социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни (23 человека, плюс 76,9%).

Среди преданных суду числились 44 человека в возрасте 30–39 лет, 38 человек в возрасте 40–49 лет, 15 человек в возрасте 50–59 лет. Старше 60 лет было 6 человек, несовершеннолетних — 3 человека, в возрасте 18–20 лет — 4 человека, в возрасте 21–29 лет — 12 человек.

За двенадцать месяцев прошлого года в Едином реестре досудебных расследований зарегистрировали 208 преступлений, связанных с экстремизмом и терроризмом — на 5,6% больше, чем годом ранее.

Самое часто встречающееся преступление в секторе — возбуждение социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни: 84 правонарушения, годовой рост — на заметные 82,6%. Далее идут пропаганда терроризма или публичные призывы к совершению акта терроризма, а также организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации. [9].

Сведения о лицах, совершивших преступления, связанные с экстремизмом и терроризмом. Направлено в суд, Январь–декабрь 2023 (чел.)	Всего		Рост к итогу		Доля от РК	
	2023/12	2022/12	2022/12	2023/12	2022/12	2023/12
Всего	122	124	98,4%	-2	100,0%	100,0%
Пропаганда терроризма или публичные призывы к совершению акта терроризма (ст. 256)	41	41	100,0%	0	33,6%	33,1%
Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (ст. 405)	24	15	160,0%	9	19,7%	12,1%
Возбуждение социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни (ст. 174)	23	13	176,9%	10	18,9%	10,5%
Сепаратистская деятельность (ст. 180)	13	2	650,0%	11	10,7%	1,6%
Нападение на здания, сооружения, средства сообщения и связи или их захват (ст. 269)	8	11	72,7%	-3	6,6%	8,9%
Пропаганда или публичные призывы к захвату или удержанию власти, а равно захват или удержание власти либо насильственное изменение конституционного строя Республики Казахстан (ст. 179)	7	1	700,0%	6	5,7%	0,8%
Акт терроризма (ст. 255)	2	31	6,5%	-29	1,6%	25,0%
Создание, руководство террористической группой и участие в её деятельности (ст. 257)	2	2	100,0%	0	1,6%	1,6%
Наёмничество (ст. 170)	1	-	-	-	0,8%	-
Захват заложника (ст. 261)	1	-	-	-	0,8%	-
Финансирование террористической или экстремистской деятельности и иное пособничество терроризму либо экстремизму (ст. 258)	-	3	-	-	-	2,4%
Вербовка или подготовка либо вооружение лиц в целях организации террористической либо экстремистской деятельности (ст. 259)	-	5	-	-	-	4,0%

Расчёты Ranking.kz на основе данных КПСУСУ ГП РК

Подводя итоги хочется выделить то, что становление терроризма в том виде который нам известен сегодня происходило не в период нескольких лет, а в течении очень длительного времени, когда терроризм в основной своей сути затрагивал именно конкретных политических лиц, и по истечению времени это все переросло в массовые действия которые в большинстве своих случаев затрагивают либо уже конкретные группы людей, либо в целом как можно более крупные скопления населения выходя за локальные территориальные рамки и в некоторых случаях даже проведение уже своей политики влияния внутри государства.

Таким образом, терроризм выступает дестабилизирующим фактором современного общественно - политического развития общества, так как ему присущ ряд дезорганизующих качественных характеристик: порождение общей опасности, нелегитимность, публичный характер исполнения действий, преднамеренное создание обстановки напряженности в обществе, страха, подавленности и др.

Терроризм как фактор политической дестабилизации подрывает систему государственной власти и управления, пытаясь влиять на эффективность управления обществом, регулирование социально-политических процессов. Ослабляя государственные и общественные структуры, терроризм является питательной средой для образования и поддержки оппозиционных образований. То есть террористическая деятельность всегда нацелена на принятие политического решения или отказ от него в интересах террористов посредством дестабилизации социально-политической обстановки в обществе путем устрашения, давления и насильственных действий [10].

Список использованных источников:

1. Гогин А.А. Этапы терроризма и отечественное законодательство, направленное на его нейтрализацию. *Международный научный журнал «Символ науки»* - 2017. - № 03-01. - С. 17.
2. Терракт на Олимпийских играх в Мюнхене (1972 г.). [Электронный ресурс] URL: <https://ria.ru/20220905/terakt-1814039557.html> (дата обращения 17.01.2023.)
3. Зариновая атака в Токийском метро (1995 г.). [Электронный ресурс] URL: <https://tass.ru/info/5352147>
4. Бавсун М.В., Николаев К.Д. Проблемы юридической оценки преступлений против общественной безопасности, сопряженных с убийством // *Российская юстиция*. - 2010. - № 1. - С.32.
5. Адельханян Р.А. Признаки террористического преступления по международному праву. // *Российская юстиция*. - 2002. - № 8. - С. 34.
6. Пикин В.В. Современные аспекты международного терроризма. // *Право и политика* - 2003. - № 6 - С. 21.
7. Платэ Н.А.; Коваленко Г.Я.; Шиян Ю.К. «Нет терроризму!» - говорят ученые России и США. - *Вестн.РАН*, 2006. - Т.76. - N 2. - С. 161.
8. Хусаинов О.Б., Кыдырали Е.Б. Правовая основа борьбы с экстремизмом и терроризмом. // *Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика»*. – 2022. - №1 (68). – С. 26.
9. Кого в РК привлекали к ответственности за экстремизм и терроризм? <https://ranking.kz/reviews/regions/kogo-v-rk-privlekali-k-otvetstvennosti-za-ekstremizm-i-terrorizm.html>
10. Батыщева И.В., Рябикина А.А., Волгоградская академия МВД России, г. Волгоград. *История возникновения и развития терроризма*. <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-vozniknoveniya-i-razvitiya-terrorizma>

УДК 347.1

ГРНТИ 10.41.21

Танирбергенова Р.К.¹

¹старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных наук
УМБ им. Кенжегали Сагадиева,
г. Алматы, Республика Казахстан

СОДЕРЖАНИЕ СУБЪЕКТИВНОГО АВТОРСКОГО ПРАВА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация

В статье рассмотрены личные неимущественные и имущественные права автора в соответствии с законодательством Кыргызской Республики. Дана краткая характеристика нормам Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах», касающихся содержания субъективного авторского права. Значительную роль в развитии науки, литературы и искусства играет авторское право. Теоретические предпосылки авторского права базируются на необходимости для человечества иметь широкий доступ ко всем достижениям интеллектуальной творческой деятельности и вытекающей отсюда обязанности вознаграждать тех, кто является создателем или способствует созданию и распространению этих достижений. В настоящее время ученые пришли к единому мнению, что авторским правом должны охватываться любые произведения, независимо от их достоинств. Это мнение было учтено при выработке Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах», согласно которому авторское право распространяется на произведения независимо от их назначения, достоинства и способа выражения.

Ключевые слова: авторское право, интеллектуальная собственность, авторские правомочия, неимущественные права автора, имущественные права автора.

Р.К. Тәңірбергенова¹

¹Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасының аға оқытушысы,
Кенжеғали Сағадиев атындағы ХБУ,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ҚЫРҒЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ МАЗМҰНЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қырғыз Республикасының заңнамасына сәйкес автордың жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтары қарастырылған. Авторлық құқықтың субъектілерінің мазмұнына қатысты Қырғыз Республикасының «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Заңының нормаларына қысқаша сипаттама берілген. Авторлық құқық ғылымның, әдебиеттің және өнердің дамуында маңызды рөл атқарады. Авторлық құқықтың теориялық алғышарттары адамзаттың интеллектуалды шығармашылық қызметтің барлық жетістіктеріне кең қол жеткізу қажеттілігіне және осы жетістіктерді жасаушы немесе құруға және таратуға ықпал ететіндерді марапаттау міндетіне негізделген. Қазіргі уақытта ғалымдар авторлық құқық кез-келген туындыларды, олардың артықшылықтарына қарамастан қамтуы керек деген ортақ пікірге келді. Бұл пікір Қырғыз Республикасының «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Заңын әзірлеу кезінде ескерілді, оған сәйкес авторлық құқық туындыларға олардың мақсатына, кадр-қасиетіне және білдіру тәсіліне қарамастан қолданылады.

Түйін сөздер: авторлық құқық, зияткерлік меншік, автордың құқықтық мәртебесі, автордың жеке мүліктік емес құқықтары, автордың мүліктік құқықтары.

Tanirbergenova R.K.¹

¹Senior Lecturer at the Department of Social Sciences and Humanities,
University of International Business named after Kenjegaliev. Almaty

THE CONTENT OF THE SUBJECTIVE COPYRIGHT OF THE KYRGYZ REPUBLIC

Abstract

The article considers the personal non-property and property rights of the author in accordance with the legislation of the Kyrgyz Republic. A brief description of the norms of the Law of the Kyrgyz Republic "On Copyright and related rights" concerning the content of subjective copyright is given. Copyright plays a significant role in the development of science, literature and art. The theoretical premises of copyright are based on the need for humanity to have wide access to all the achievements of intellectual creative activity and the resulting obligation to reward those who are the creator or contribute to the creation and dissemination of these achievements. Currently, scientists have come to the consensus that copyright should cover any work, regardless of their merits. This opinion was taken into account when drafting the Law of the Kyrgyz Republic "On Copyright and Related Rights", according to which copyright applies to works regardless of their purpose, dignity and mode of expression.

Key words: copyright, intellectual property, copyright, non-property rights of the author, property rights of the author.

Как пишут авторы сборника «Интеллектуальная собственность», «содержание авторских прав – это совокупность предоставленных автору прав (правомочий), необходимых для охраны интересов, возникающих в связи с созданием произведения и использованием его обществом» [2, с.50]. Таким образом, авторское право является сложным по составу и включает ряд различных по своему характеру правомочий. В теории авторского права было высказано несколько точек зрения на классификацию авторских правомочий. Так, в конце XIX века

сложилась дуалистическая концепция авторского права, согласно которой основным содержанием субъективного авторского права является его деление на личные неимущественные и имущественные права. Это объясняется тем, что авторское право имеет двойственный характер. С одной стороны имеется тесная связь с личностью автора, с другой стороны – произведение является имущественной ценностью. Личные неимущественные права выражают интересы создателя произведения, а имущественные, определяются, как исключительное право использовать произведение любым способом. Дуалистический характер авторского права закреплен в Бернской конвенции об охране литературных и художественных произведений. Следуя Бернской конвенции об охране литературных и художественных произведений, законодательство стран СНГ также признает личные неимущественные и имущественные права как различные категории авторского права.

В российской теории авторского права по этому вопросу существовала дискуссия. Например, такие авторы, как А. Н. Ваксберг, М.В. Гордон, В.И. Серебровский считали, что между личными неимущественными и имущественными авторскими правомочиями нельзя провести резкую грань, что они неразрывно связаны между собой [3,4,5].

В настоящее время деление прав на имущественные и неимущественные является общепринятым. Закон Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» исходит из того, что, по общему правилу, личные неимущественные права могут принадлежать лишь непосредственному создателю произведения, являются неотчуждаемыми и не могут передаваться другим лицам. Имущественные права на использование произведения могут свободно переходить к другим лицам на основании авторских договоров. Большинство ученых относили к личным неимущественным правам право авторства, право на авторское имя, на неприкосновенность произведения и на опубликование, а право на вознаграждение, воспроизведение и распространение произведения – к имущественным [6, 7].

По законодательству Кыргызской Республики в число личных неимущественных прав входят:

право авторства - право признаваться автором произведения;

право на имя - право использовать или разрешать использовать произведение под полным именем автора, псевдонимом либо без обозначения имени, то есть анонимно;

право на обнародование - право обнародовать или разрешать обнародовать произведение в любой форме, включая право на отзыв;

право на неприкосновенность произведения - право на защиту произведения, включая его название, от всякого искажения или иного посягательства, способного нанести ущерб чести и достоинству автора.

Личные неимущественные права принадлежат автору независимо от его имущественных прав и сохраняются за ним в случае уступки исключительных прав на использование произведения (Ст. 15, п.3).

Право авторства - является одним из главных прав, оно заключается в праве признаваться автором произведения и исключает признание авторства других лиц на это же произведение. Оно является личным неимущественным правом, не имеющим экономического содержания и тесно связанным с личностью автора, возникает в момент создания произведения и существует независимо от его использования в обществе. Как писал А.П. Сергеев, «выделение права авторства как особого субъективного права обусловлено необходимостью индивидуализации результатов творческого труда и общественного признания связи этих результатов с деятельностью конкретных авторов» [8, с. 129]. По словам Абдылдабек кызы Жаныл, «это право является закреплением и правовым продолжением фактической работы автора по созданию произведения, позволяет индивидуализировать результат творческого труда, связывая его с личностью автора, и тем самым исключает признание авторства других лиц на это же произведение. Право авторства также дает возможность общественного признания автора и результата его творческого труда» [9, с. 54].

В число личных неимущественных прав согласно Закону Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» входит **право на имя**. Данное право является производным от права авторства. В статье 15 **право на имя** обозначено как право использовать или разрешать использовать произведение под подлинным именем автора, псевдонимом либо без обозначения имени, то есть анонимно. Основным назначением права на имя является право на способ указания имени автора при использовании произведения. Правом на имя может распоряжаться лишь автор произведения, так как это право является личным неимущественным правом. Это право автор не может передать никому другому, оно возникает из самого факта создания произведения.

Важным личным неимущественным правом, названным также в Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах», является право на обнародование - **право обнародовать или разрешать обнародовать произведение в любой форме, включая право на отзыв**. Его смысл заключается в том, что автор имеет право сделать свое произведение доступным для всеобщего пользования путем опубликования, публичного показа, публичного исполнения, передачи в эфир и т.д. По определению А.П. Сергеева, «сущность права на обнародование можно определить как юридически обеспеченную возможность публичной огласки созданного им произведения» [8, с. 212]. При жизни лишь сам автор может решить вопрос об обнародовании своего произведения, никто не может заставить автора обнародовать свое произведение помимо его воли.

В Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» сказано, что «автор имеет право отказаться от ранее принятого решения об обнародовании произведения (право на отзыв) при условии возмещения пользователю причиненных таким решением убытков. Если произведение уже было обнародовано, автор обязан публично оповестить о его отзыве. При этом он вправе изъять за свой счет из обращения ранее изготовленные экземпляры произведения» (Ст.15, п.2).

Еще одним видом неимущественного права автора является **право на неприкосновенность произведения**. В Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» оно определяется как «право на защиту произведения, включая его название, от всякого искажения или иного посягательства, способного нанести ущерб чести и достоинству автора» (Ст.15). Данное право призвано оградить произведение от изменений и искажений, которые наносят ущерб чести и достоинству автора. Как пишет А.П. Сергеев, «содержание данного права состоит в том, что при издании, публичном исполнении или ином использовании произведения воспрещается без согласия автора вносить какие-либо изменения, как в само произведение, так и в его название и, кроме того, в обозначение имени автора» [8, с. 207].

Коротко подытоживая все вышесказанное, можно подчеркнуть, что неимущественные права принадлежат автору независимо от его имущественных прав и сохраняются за ним в случае перехода его имущественных прав к другим лицам. Они являются правами неимущественного характера, неотчуждаемы и тесно связаны с личностью автора.

Имущественные права автора, по словам С.А. Сударикова, «обычно понимаются как права автора на использование произведения» [9, с.122-123].

Имущественные права автора регулируются статьей 16 Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах». Пункт 1 данной статьи Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» закрепляет принцип исключительности имущественных прав автора. В Законе прямо сказано, что автору в отношении его произведения принадлежат исключительные права на использование произведения в любой форме и любым способом. Эта норма Закона означает, что автор вправе определять, с какого момента, в какой форме, объеме и пределах будет открыт доступ к произведению для неопределенного круга лиц. Это дает возможность автору «осуществлять, разрешать или запрещать следующие действия: воспроизводить произведение (право на воспроизведение); распространять экземпляры произведения любым способом: сдавать в прокат и так далее (право на распространение); импортировать экземпляры произведения в целях распространения, включая экземпляры,

изготовленные с разрешения обладателя исключительных авторских прав (право на импорт); публично показывать произведение (право на публичный показ); публично исполнять произведение (право на публичное исполнение); сообщать произведение для всеобщего сведения путем передачи в эфир и (или) последующей передачи в эфир (право на передачу в эфир); сообщать произведение для всеобщего сведения по кабелю, проводам или с помощью иных аналогичных средств (право на сообщение для всеобщего сведения по кабелю); переводить произведение (право на перевод); переделывать, аранжировать или другим образом перерабатывать произведение (право на переработку); сообщать произведение для всеобщего сведения таким образом, при котором любое лицо может иметь доступ к нему из любого места и в любое время по своему выбору (право на доведение до всеобщего сведения)» (Ст. 16, п.2 Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах»). Никто не имеет права использовать произведение без разрешения автора или его правообладателя.

Одним из первых компонентов имущественного авторского права является **право на воспроизведение произведения**. В Глоссарии ВОИС об авторском праве право на воспроизведение названо важным элементом авторского права, оно трактуется как изготовление одного или более экземпляров произведения или значительной его части в любой материальной форме, включая звукозапись или видеозапись, воспроизведение произведения – это способ информирования публики, передачи в его пользование объекта авторского права [11, с.228]. Кыргызский юрист Абдылдабек кызы Жаныл подчеркивает, что если раньше для литературного произведения понятие «изготовить в материальной форме» означало написать его на бумаге, будь то рукопись или отпечатанная типографским способом книга, то сегодня в век информации мы имеем дело с электронной или цифровой формой произведения [9, с.65]. Действие этого права имеет в настоящее время особое значение, особенно в связи с созданием электронных библиотек, когда произведение может быть «оцифровано», воспроизведено с помощью репродуцирования, репрографирования, ксерокопирования, фотокопирования и т.д.

В числе имущественных прав автора Закон называет **право на распространение произведения**, согласно которому автор может разрешать или запрещать распространение оригинала или его экземпляров посредством продажи или иной передачи права собственности. В Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» не дано точного определения понятия «распространение» и исчерпывающего перечня способов распространения произведения, однако имеются в виду различные способы осуществления данного права: продажа, сдача в прокат. Произведение могут передаваться в пользование и бесплатно, как это происходит в библиотеках. В пункте 3 Закона сказано, что если экземпляры правомерно опубликованного произведения введены в гражданский оборот посредством их продажи, то допускается их дальнейшее распространение без согласия автора и без выплаты авторского вознаграждения, то есть согласие автора требуется лишь на первую продажу экземпляров произведения, в дальнейшем они распространяются в гражданском обороте свободно, не нарушая авторских прав. Право на распространение оригинала или экземпляров произведения путем сдачи в прокат аудиовизуального произведения, программы для ЭВМ, базы данных, произведения, зафиксированного в фонограмме, музыкального произведения в виде нотного текста принадлежит автору независимо от права собственности на эти экземпляры.

Вместе с правом на распространение произведения в Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» названо исключительное **право автора на импорт**: автор имеет право импортировать экземпляры произведения в целях распространения, включая экземпляры, изготовленные с разрешения обладателя исключительных авторских прав.

Среди имущественных прав автора Законом также названо **право на публичный показ произведения и право на публичное исполнение**. По определению С.А. Сударикова, «публичный показ – это представление произведения непосредственно либо в виде слайда, кинокадра, телекадра на экране с помощью любого другого технического средства или любым иным способом (в отношении аудиовизуального произведения – показ отдельных кадров вне их последовательности) в местах, где присутствуют или могут присутствовать лица, не

принадлежащие к обычному кругу семьи или к близким знакомым семьи» [10, с. 276]. В Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах уточняется, что **«показ произведения** - демонстрация оригинала или экземпляра произведения непосредственно или на экране с помощью пленки, диапозитива, телевизионного кадра или иных технических средств, а также демонстрация отдельных кадров аудиовизуального произведения без соблюдения их последовательности» (ст. 4).

Закон Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» дает возможность автору **сообщать произведение для всеобщего сведения путем передачи в эфир и (или) последующей передачи в эфир (право на передачу в эфир)**. В советском законодательстве допускалось свободное воспроизведение произведения по радио и телевидению в связи с тем, что эти средства массовой информации считались некоммерческими. В действующем Законе Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» введена данная норма, которая способствует правовой охране.

К праву на передачу в эфир примыкает **право сообщать произведение для всеобщего сведения по кабелю, проводам или с помощью иных аналогичных средств (право на сообщение для всеобщего сведения по кабелю)**. В праве автора на передачу в эфир и в праве автора сообщать произведение путем передачи в эфир разным является лишь технический метод доведения произведения до сведения публики. Вместо передачи посредством радиоволн произведение передается с помощью сигналов, идущих по кабелю, проводам или оптическим волокнам. Соответственно, меняется и состав зрителей и слушателей. При кабельном вещании аудитория ограничивается пользователями данного кабельного телецентра.

Авторским законодательством автору предоставляется **право переводить произведение (право на перевод)**. Право на перевод, по словам Абдылдабек кызы Жаныл, - «это право на представление произведения с языка оригинала на другой язык в достоверном неискаженном виде» [9, с.69].

С правом на перевод тесно смыкается **право автора на переработку произведения, которое включает право переделывать, аранжировать или другим образом перерабатывать произведение**. Автор может сам перерабатывать свое произведение в другой вид, форму и жанр либо давать разрешение на переработку другим лицам. Творчески переработанные произведения являются новыми объектами авторского права.

В числе исключительных имущественных прав автора законом названо также **право сообщать произведение для всеобщего сведения таким образом, при котором любое лицо может иметь доступ к нему из любого места и в любое время по своему выбору (право на доведение до всеобщего сведения)**. В трактовке С.А. Сударикова, «сообщение для всеобщего сведения - это передача по проводам или средствами беспроводной связи изображения или звуков или изображений и звуков произведения, исполнения, фонограммы, передачи организации вещания таким образом, что изображения или звуки становятся доступными для восприятия лицами, не принадлежащими к обычному кругу семьи или близких знакомых семьи, в места-, настолько удаленных от места передачи, что без передачи такие изображения или звуки не были бы доступными для восприятия» [10, с.278]. Ранее право на сообщение для всеобщего сведения не могло распространяться на многие произведения. В настоящее время технический прогресс сделал возможным сообщение для всеобщего сведения практически любых произведений, так как цифровая форма и среда сделали такие сообщения для широкой публики возможными. Таким образом, в настоящее время автор имеет право разрешать или запрещать доведение своего произведения до всеобщего сведения в Интернете, поэтому никто без разрешения автора или иного правообладателя не имеет права разместить охраняемое произведение в Интернете для предоставления доступа к этому произведению без разрешения автора или иного правообладателя

Применительно к использованию произведений архитектуры, градостроительства, садово-паркового искусства и дизайна, Закон Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» выделяет имущественное право авторов на использование дизайнерского,

архитектурного, градостроительного и садово-паркового проектов, которое также включают практическую реализацию таких проектов. Одной из главных целей данной нормы является обеспечение контроля автора за точным выполнением своего проекта.

В соответствии со статьей 17 в числе других прав автора Закон называет **право доступа к производству изобразительного искусства и право следования**. Согласно праву доступа автор произведения имеет право требовать от собственника произведения искусства предоставления возможности осуществления права на воспроизведение своего произведения.

Тесно связано с фактом перепродаж произведения искусства **право следования**. Сущность данного права состоит в том, что в каждом случае публичной перепродажи произведения изобразительного искусства по цене, превышающей предыдущую, автор имеет право на получение процентов от перепродажной цены. Правом следования обладают только авторы произведений изобразительного искусства, причем лишь оригиналы произведений, на копии данное право не распространяется.

К числу имущественных прав автора традиционно относится **право автора на вознаграждение** за использование произведения. Пункт 4. Закона Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» гласит, что «автор имеет право на авторское вознаграждение за каждый вид использования произведения. Размеры и порядок исчисления авторского вознаграждения за каждый вид использования произведения устанавливаются в авторском договоре, а также в договорах, заключаемых организациями, управляющими имущественными правами авторов на коллективной основе, с пользователями».

Список использованных источников:

1. Закон Кыргызской Республики «Об авторском праве и смежных правах» от 14 января 1998 года N 6 (В редакции Законов КР от 6 ноября 1999 года N 120, 20 июня 2001 года N 54, 27 февраля 2003 года N 46, 11 мая 2004 года N 57, 5 августа 2008 года N 197, 27 июня 2011 года N 58, 21 января 2014 года N 14).
2. Интеллектуальная собственность. Кн.1 Авторское право и смежные права. – Минск,: Амалфея, 997. – 559 с.
3. Ваксберг А.Н. Некоторые вопросы советского авторского права // Сов. гос-во и право. - 1954. - № 8. – С. 37
4. Гордон М.В. Советское авторское право. – М., 1995. – С.77 -78.
5. Серебровский В.И. Авторское право и наследование // Советское государство и право. – 1995. - №6. – С. 39-40.
6. Городецкий Б.Н. Правовое положение писателей и композиторов по законодательству Союза ССР и РСФСР. – М., 1946. – С.12.
7. Кабатов В.А. Советское авторское право на произведения изобразительного искусства: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 1954. – С.4.
8. Сергеев А.П. Авторское право России. – Спб., 1994. – С. 129.
9. Абдылдабек кызы Жаныл. Авторское право и смежные права. – Б., 2003. – С. 54.
10. Судариков С.А. Основы авторского права - Мн.: Амалфея, 2000. – 512с.
11. Глоссарий ВОИС. №223. – С. 228.

МРНТИ 81.93.25

Г.А. Меңілбаев¹

¹ тарих ғылымының кандидаты, Халықаралық қатынастар кафедрасының доценті, Сорбонна-Қазақстан институты Абай атындағы ҚазҰПУ

**ҚАЗАҚ ТАРИХЫНЫҢ БЕЛГІСІЗ БЕТТЕРІ:
ШЕТЕЛДІК МҰРАҒАТТАР МЕН МҰРАЖАЙЛАРДАҒЫ ЖАЗБАША,
ЗАТТАЙ ДЕРЕКТЕРГЕ СИПАТТАМА**

Аңдатпа

Қазақ мемлекеті тарапынан халқымыздың тарихына деген оң көзқарас артып, барлық жерде тарихқа деген қызығушылықтың өскені белгілі. Ресей ұлттық көпшілік кітапхана, РФ ғылым академиясының кітапханасы мен этнография мұражайының кітапханаларында отырып, сирек кітаптар қорында жұмыс жасап, сол жердегі халқымыздың тарихына қатысты жазбаша деректер мен фотосуреттердің көшірмелерін жинақтауға арналды. Ресей мемлекетінің тарихи мұрағаттар қорында біршама жұмыс жасалды. Бұл жердегі мұрағат қорындағы қазақ халқының тарихына қатысты құжаттар жеткілікті. Автордың Санкт-Петербургтегі жасаған жұмысымының барысын төмедегідей түрде ашып көрсетуге болады.

Түйін сөздер: жазба деректер, фотосуреттер, заттай жәдігерлер, Ресей мемлекеті тарихи мұрағаттар қоры, Ресей ұлттық көпшілік кітапханасы, Ресей ғылым академия кітапханасы, этнография мұражайы кітапханасы, сирек кітаптар қоры.

Менілбаев Г.А.¹

¹ к.и.н, доцент Института Сорбонна-Казахстан, кафедрны международных отношений КазНПУ им. Абая

**НЕИЗВЕСТНЫЕ СТРАНИЦЫ ИСТОРИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА:
ОПИСАНИЕ ПИСЬМЕННЫХ, ИСТОРИЧЕСКИХ АРТЕФАКТАХ ИНОСТРАННЫХ
АРХИВАХ И МУЗЕЯХ**

Аннотация

Как известно, со стороны казахского государства растет позитивное отношение к истории нашего народа, растет интерес к истории во всем мире. Сидя в библиотеках Российской Национальной публичной библиотеки, Библиотеки Академии наук РФ и Музея этнографии, он работал над фондом редких книг и собирал копии письменных данных и фотографий, относящихся к истории нашего народа. В фонде исторических архивов российского государства проделана большая работа. В архивном фонде здесь достаточно документов, касающихся истории казахского народа. Можно показать ход работы, проделанной автором в Санкт-Петербурге.

Ключевые слова: письменные материалы, фотографии, материальные реликвии, Российский государственный исторический архивный фонд, Российская национальная публичная библиотека, Библиотека Российской академии наук, Библиотека Музея этнографии, фонд редких книг

Menilbayev. G.A.¹

*¹candidate of historical sciences, assistant
professor of the department "International relations"
Institute Sorbonne-Kazakhstan Abai KazNPU*

UNKNOWN SURFACES OF KAZAKH HISTORY: DESCRIPTION OF WRITTEN, KIND DATA IN FOREIGN ARCHIVES AND MUSEUMS

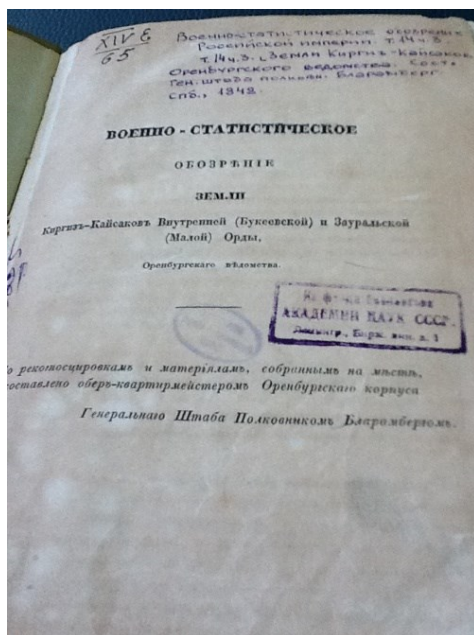
Abstract

It is known that the Kazakh state has a positive attitude toward the history of our people and raised interest in history everywhere. Russia is designed to work in the library of the national library, library of the Academy of Sciences of the Russian Academy of Sciences and the Rare Book Fund, collecting written data and photographs about the history of our people. A lot of work has been done in the Fund of Historical Archives of Russia. There are enough documents related to the history of the Kazakh people in the Archive fund here. Author's work in Sank-St. Petersburg can be disclosed as in the field.

Keywords: written data, photographs, physical relics, Russian State Historical Archives Fund, Russian National Public Library, Russian Academy of Sciences Library, Ethnography Museum Library, rare book fund.

Мемлекет тарапынан халқымыздың тарихына деген оң көзқарас артып, барлық жерде тарихқа деген қызығушылықтың өскені белгілі. Осындай халқының тарихына деген қызығушылық танытқан көзі ашық, көңілі дархан, білімді азаматтардың бірі, халқымыздың тарихының жанашары, Қызылорда облысының әкімі Қырымбек Елеуұлы Көшербаевтың тапсырмасымен Ресей жерінде 1 айдан астам уақыт ғылыми іссапарда болып қайтудың мүмкіншілігі туды. Әрбір тарихшының арманы болып табылатын Санкт-Петербургте болаан бір айдан астам уақытым көзді ашып-жұмғанша болмай тез өте шықты. Бұл жерде, уақытымды мүмкіндігінше тиімді пайдаланып, халқымыздың тарихына қатысы бар заттай жәдігерлерді фотоға түсіріп, жазба деректер мен фотосуреттерді және біздің халқымыздың тарихына қатысы бар мағлұматтарды көбірек жинастыруға тырыстым. Бұл жерде, Қырымбек Елеуұлының өз уақытында Ресей жерінде елшілік қызмет те болғандығы да менің бұл жерде жұмыс жасауыма жақсы жағдайлар жасалынып, өз әсерін тигізгені анық. Әсіресе, МИЭП-тің ректоры, Санкт-Петербург пен Ленинград облыстарындағы «Атамекен» қазақ қоғамдық диаспорасы ұйымының орынбасары Ерлан Жанғазыұлы Ысқақовтың шет жақтағы біз секілді ғалымдарға жасаған көмегі шексіз болды деуге болады. [1]

Менің алғашқы бір-екі күнім қаламен танысуға кетті. Қалған уақыттағы жұмыс кестем Ресей ұлттық көпшілік кітапхана, Ресей ғылым академиясының кітапханасы мен этнография мұражайының кітапханасында отырып, сирек кітаптар қорында жұмыс жасап, ол жердегі халқымыздың тарихына қатысты жазбаша деректердің және фотосуреттердің көшірмелеріне тапсырыс беріп, оларды жинақтауға арналды.

Сонымен бірге, Ресей мемлекетінің тарихи мұрағаттар қорында біршама уақыт отырып жұмыс жасаудың сәті түсті. Бұл жердегі мұрағат қорындағы қазақ халқының тарихына қатысты құжаттардан көз сүрінеді. Олардың барлығын қарап шығып, оларды жинастыру үшін бір ай деген азшылық ететіндігіне көзім жетті. Уақытымды тиімді пайдалану үшін, кітапханаларда және мұрағат қорларында жұмыс жасау тәртібіне ыңғайластыра отырып жұмыс жасауға тура келді. Сонымен бірге, уақыт тауып мұражайлардағы халқымыздың тарихына қатысы бар заттай жәдігерлерді суретке түсіріп те алғаным өзімді бақытты санадым. Санкт-Петербургтегі жасаған жұмысымның барысын төмедегідей түрде ашып көрсетуге болады.

1. Қазақ тарихына қатысты Ресей жерінде соңғы кездері жарыққа шыққан кітаптарға шолу: Бұл жерде Ресей ұлттық көпшілік кітапханасы мен Ресей Ғылым Академиясының кітапханасы, сондай-ақ этнография мұражайының кітапханасының каталогтарында тіркелген, сондай-ақ жарыққа шыққан кітаптарға тоқталар болсақ. И.Н.Ундасынов. История казахов и их предки (II тысячелетие до н.э. - XII век н.э.) Москва, 2002 г. деген еңбегінде Ресей жерінде тұрып жатырған қандас бауырымыз, ғалым ағамыздың еңбегінде халқымыздың тарихын ежелгі дәуірмен байланыстыра қарастыру және соны ғылыми тұрғыдан айғақтайтын деректермен толықтыру секілді тың ой-пікірлерді байқауға болады. Ресей жерінде жүріп, қазақ халқының тарихына қатысты батыл болжамдар мен пікірлерін ашық айту екінің бірінің қолынан келе бермейтін шығар деген ой түйдім. Өз еңбектерін орыс тілінде жазатын, тарих ғылымының докторы, профессор И.Н.Ундасынов Ресей Ғылым Академиясының жанындағы салыстырмалы саясаттану институтының жетекші маманы. С.Г.Кляшторный, Т.И.Сұлтанов. Государства и народы евразийских степей. Древность и Средневековье. СПб., 2002 г. Султанғалиева Гулмира Салимжанова. Западный Казахстан в системе этнокультурных контактов (XVIII - нач. XX вв.). Башкортостан, 2001 г. Султанов Турсун Икрамович. Кочевые племена Приаралья в XV - XVII вв. Москва, 1982 г. Семенюк Георгий Иванович. Проблемы истории кочевых племен и народов периода феодализма. Калинин, 1973 г. т.б. көптеген халқымыздың тарихына қатысты Ресей жерінде жарық көрген еңбектермен танысудың және солардан қажетті деректерді жазып алудың реті келді. Сонымен бірге, Қазақстанда жарыққа шыққан, бірақ қолымызға тие бермейтін кейбір еңбектермен осы жерде таныстым. Соның бірі, Янушкевич Адольф. Дневники и письма из путешествия по казахским степям. Алма-Ата, 1966 г. Бұл еңбекке ерекше тоқталып отырған себебім, мұнда қазақтың кең даласымен жүріп өткен Янушкевичтің жазба дәптерінен бізге белгісіз болып келген, Кенесары Қасымұлының көтерілісіне қатысты тың деректерді кездестірдім... [2]

2. Ресей Ұлттық көпшілік кітапханасы, Ресей Ғылым Академиясының кітапханасы мен этнография мұражайының кітапханасы қорларындағы халқымыздың тарихына қатысты ХҮІІІ, ХІХ, ХХ ғғ. жарық көрген, патша өкіметінің тұсында жарық көрген еңбектерге сипаттама жасар болсақ, бұл жерде халқымыздың тарихына қатысты жазбаша деректердің көптігінен көз тұнады. Бұл жерде жекелеген ғалымдардың әр жылдары ғылыми жұмыстарына қатысты, зерттеу жұмыстарына байланысты жұмыс істеп кеткенін байқауға болады. Оларға байланысты мәліметтерді тіркеу парақшаларынан байқадым. Сонымен, бұл жердегі кітаптардан Сырдария облысының тарихына қатысты жазбаша деректер мен фото суреттерді іздестіріп, олардың көшірмелеріне тапсырыс беріп, көптеген құнды деректер мен карталардың т.б. көшірмелерін жасатып, біршама жұмыс жасағанымды атап кетуге болады.

Сырдария облысының (Перовскі уезінің) жергілікті тұрғындары ...

Солардың ішінде, Сырдария облысының құрамында болған Қазалы, Перовскі, Әулиеата, Шымкент т.б. уездерін мекендеген тұрғылықты халыққа қатысты мәліметтердің осы күнге дейін бізге белгісіз болып келгендігі қынжылтады. Олардың да көшірмелерін алып, оларға қатысты тың деректерді алдағы уақытта ғылыми айналымға жіберуге болады ғой деген ойдамын. Солардың ішінде, Қызылорда облысының (бұрынғы Перовскі уезінің 1910 жылғы картасы), осындай картаның Жетісу, Торғай облыстарына қатысты да жасалынғанын т.б. көруге болады. Перовскі уезінің жергілікті тұрғындарының мекендеген жерлері, тұрмыс-тіршілігі, шаруашылығы, ауылдары, адамдардың фотосуреттері, т.б. көруге болады. Олардың құндылығы туралы бұл жерде айтып жатудың да қажеті жоқ қой деп ойлаймын...

3. Ресей мемлекетінің тарихи мұрағат қорының ішінде халқымыздың тарихына қатысты құнды жазбаша деректердің көптігіне байланысты, бұл жерде зерттеуші ғалымдарға жұмыс жетерлік екен. Өзім жұмыс жасаған уақыт аралығында, бұл жердегі құжаттардың барлығын қарап шығу үшін, кем дегенде жарты жылдай жұмыс жасау керек шығар деген ой келді. Себебі, мұрағат қорының ішкі тәртібіне сәйкес, әрбір зертеушінің қолына 3-ақ құжатты қарап шығуға рұқсат етіледі. Сонымен бірге, сенің құжаттарға берген тапсырысыңды тек екі күннен кейін ғана орындайды. Яғни, бұл жерде уақыт жағынан ұтыласың. Себебі, сенің тапсырысқа берген құжаттарыңнан саған қажетті деректер табыла қойса жақсы, ал табылмаған жағдайда, тағы да өзге құжаттарға тапсырыс бересің. Оларды парактап, асықпай қарап шығу үшін де шыдамдылық пен төзімділік, ерік-жігер, сабырлылық керек екен. Себебі, ол жердегі мұрағат қызметкерлерінің саған деген қарым-қатынасы т.б. ішкі және сыртқы факторлар адамның жұмыс жасауына қатты әсер етеді. Осы жерде менен бұрын отырып жұмыс жасаған зерттеушілер мен ғаламдардың аты-жөндері, тапсырыс берген құжаттардың бірінші беттерінде жазылып тұрады екен. [3]

Солардың іштерінен өзімнің ұстазым, тарихшы ғалым Ж.Қ. Қасымбаевтың да аты-жөнін кездестіргенімде үлкен толғаныста болдым. Ол кісінің де мен қараған құжаттарды менен бұрын қарап, осы жерде отырып жұмыс жасағанын байқауға болады. Бұл жердегі зерттеушілер үшін жасалған жағдайды ауызбен айтып жеткізу мүмкін емес. Сонымен бірге, қатаң тексеріс,

айналаңның барлығында бейнебақылау камералары т.б. жағдайда жұмыс жасайсың. Бұл жердегі өзім қарап шыққан құжаттарды топтастырып, рет-ретімен жазар болсам: а). Қазақ даласындағы ұлт-азаттық көтерілістерге байланысты құжаттар. Оған: Кенесары Қасымұлы көтерілісіне қатысты құжаттар, Исатай Тайманов көтерілісіне қатысты құжаттар, Кіші орда қазақтарының толқулары мен бас көтерулеріне байланысты құжаттар, / бұл жерде, Жоламан Тіленшиев бастаған кіші жүз қазақтарының көтерілісіне қатысты құжаттар, соның ішінде көтерілісшілердің аты-жөндері көрсетілген және тұтқынға түскен жергілікті қазақтарға байланысты мәліметтердің орны ерекше деуге болады /... б). Патшаны ұлықтауға қатысты қазақ жерінен барған делегация мүшелеріне байланысты құжаттар. Бұл құжаттарың ішінде: «О прибытии в Петербург депутатов Средней орды для изъявления вернопод. чувства царю », «Дело по поводу прибытие в Петербург депутатов от Киргизов Оренбургского ведомства», «Лицам состоящим в депутатий от киргизь Средней Орды». «Отчет об употреблению золотых и серебрянных медалей доставленных из Министерства Иностранных Дель для награждения киргизов» т.б. құжаттардың халқымыздың тарихында алатын орны ерекше деуге болады. в). Қазақ даласындағы мұсылман дініне қатысты құжаттар топтамасы. Бұлардың ішінде қажылыққа қатысты деректер көптеп кездеседі деуге болады. «Формулярные списки чиновников и канцелярских служащих Оренбургского магометанского духовного собрания за 1872-1881 гг.», « Дела о разрешении магометанским духовным лицам ведомства Оренбургского магометанского духовного собрания отпусков для совершения помолничества в Мекку и Медину», «Дело об управлении духовными делами киргизов-магометан Оренбургской и Астраханской губернии и Уральской, Тургайской, Акмолинской, Семипалатинской областей », т.б.құжаттар қазақ даласындағы діни ахуалдың жағдайларынан мәліметтер береді.

4. Санкт-Петербургтегі іссапар барысында тек қана кітапханалар мен мұрағаттар қорында ғана жұмыс жасап қоймай, халқымыздың тарихында ХҮІІІ-ХІХ ғғ. қазақ хандары мен елшілерінің жүрген жерлері, ХІХ-ХХ ғғ. қазақтың зиялы қауым өкілдерінің білім алған оқу орындары бар, т.б. тарихи оқиғалардың куәсі болған көне шаһарда жүргенімде, сол жердегі мұрағатта жұмыс жасайтын бір қызметкердің маған айтқан сөзі есіме түсіп отыр: «Сізге Санкт-Петербург ұнады ма ? Алған әсеріңіз қалай ?» - деген сұрақ қойды. Мен, Санкт-Петербург Ресей жерінің зиялы қауым өкілдері шоғырланған орталықпа деген ой келді, жергілікті тұрғындардың мәдениеті, сауаттылығы, халқының өткен тарихына деген қызығушылығы жоғарыма деп қалдым. [4] Себебі, кітапхана мен мұрағат қорларында жұмыс жасап отырғанымда халқымыздың көне тарихын, оның ішінде жарыққа шықпай жатырған, халқымыздың бізге белгісіз болып келген тарихын көзіммен көргендей болдым» - деп жауап беріп едім. Сіздің осы бір сөзіңізден байқағаным, Санкт-Петербург рухани құндылықтар шоғырланған жер, бұл жер екінің бірін қабылдай бермейді, сіздің болмысыңыз осы жерге ұқсайды екен, бұл қасиетті жер, ол сізді қабылдапты деп жауап берді...

5. Халқымыздың тарихына қатысты жазбаша деректеріне қатысты біршама жұмыс жасаған соң, енді заттай жәдігерлерден қандай деректер бар екен, олар туралы да мәліметтер білмек болып этнография мұражайы, эрмитаж, кунскамерадағы халқымыздың тарихына қатысы бар заттай жәдігерлермен танысуға уақыт бөлдім. Бұл жерде халқымыздың ежелгі және ортағасырлар, жаңа замандағы тарихына қатысты заттай жәдігерлердің молдығына таң қалмасыңа болмайды. а). Этнография мұражайында халқымыздың тұрмыс-тіршілігіне қатысты витринада, қазақтардың ер кісілері мен әйелдерінің киім-кешектері, шаруашылық заттары, т.б. қойылған. Бұлардың барлығы екінші қабаттағы ортазия халықтарының залдарында қойылған. Сонымен бірге, бірінші қабаттағы витринада қазақ халқының тоғыз құмалақ ойынының тақтасы, асықтар, т.б. қойылыпты. Өзім кезінде мұражай қызметкері болып жұмыс істегендіктен бе, әйтеуір, бұл жердегі халқымыздың тарихын ашып көрсететін заттай жәдігерлердің қойылуындағы және астындағы жазылған түсініктемелердің қателіктері т.б. ескертпемді айттым. Бұл жердегі халқымыздың тарихын ашып көрсететін заттай жәдігерлердің жұтаңдығы көңіліңді аландатады екен... б). Санкт-Петербургке келген туристердің барлығының баратын тарихи орындарының бірі, бұл - әлем халықтарының тарихи заттай жәдігерлер топтастырылған мұражайы - Эрмитаж деуге

болады. Эрмитаждағы халқымыздың ежелгі, ортағасыр және жаңа ғасырлардағы тарихтарын ашып көрсететін заттай жәдігерлер қойылған залдарынан түркі халықтарының тұнып тұрған тарихының ішінде жүргендей күйде болдым. Олардың барлығын қаламмен жазып жеткізу мүмкін емес, оны тек көзбен көру керек шығар деп ойлаймын. Біз секілді тарихтың ежелгі дәуірін зерттеп жүрген зерттеушілерге мол мүмкіншілік бар деуге болады. Біз білмейтін халқымыздың тарихы осы жерде жинақталғанба деген ой келді. [5]

Қазақ жерінен алып кеткен, бұл күндері Санкт-Петербургтегі Эрмитажда тұрған тарихи маңызы бар заттай дерек. 1491 жылы Әмір Темірдің қазақ даласына, Тоқтамыс ханға жасаған жорығы туралы жазылған тастағы жазу...

Патшалық ресей және Кеңес өкіметі тұстарында кең байтақ қазақ даласының әр түкпірінен алып кеткен халқымыздың заттай жәдігерлері бұл жерде расында баршылық екен. Олардың барлығына бірдей тоқталып жату мүмкін емес...

в). Кунскамера кезінде І-ші Петр патшаның бұйрығымен құрылған әлем халқының заттай жәдігерлері топтастырылған мұражай деуге болады. Бұл жерде де, халқымыздың тарихына қатысты заттай жәдігерлерді іздестіріп жүріп қазақ жерінен кезінде алып кеткен алтыннан жасалған жабайы аңдар мен жылқы т.б. бейнелеріндегі жапсырмаларды, көне қылқобызды, қамшы, кесеқап, құран кітап, т.б. халқымызға қатысы бар заттай жәдігерлерді кездестірдім. Сондай-ақ, қазақ әйелдерінің әшекей бұйымдары, қазақ батырларының сауыт-саймандары, дулығасы, қару-жарақтары, айбалталары т.б. көріп таң-тамаша болдым. Бұлардың барлығы біздің жерімізден әртүрлі жағдайда ресей жеріне қоныс тепкен заттай жәдігерлер деуге болады.

ҮІІ ғасырға жататын, кезінде қазақ жерінен алып кеткен түркі дәуірінің көне жазбаша дерегі. Бұл жазбаша деректің көшірмесінің бірі республикалық кітаптар мұражайында тұр. Ал, нағыз түпнұсқасы Санкт-Петербургтегі Эрмитажда тұрғаны өкінішті-ақ. Себебі, халқымыздың тарихына қатысы бар өзге де көптеген заттай жәдігерлердің осы жерде тұрғаны екінің бірі бара бермейтін ресей топырағында тұрғаны ұлтының тарихына жаны ашитын зерттеуші ғалымдарға және ұлтжанды азаматтарға да үлкен ой салуы керек деп ойлаймын. Сондай түркі дәуіріне жататын заттай жәдігерлердің бірі, оң қолына қаршыға ұстаған ер адамының тастан жасаған мүсіні деуге болады. Бұл мүсіннің иегінің үстінгі жағы, яғни оның бет пішінін көрсететін бас жағы жоқ. Бұл тас мүсінге қатысты бірнеше болжам айтуға болады. Біріншісі, қазақ жеріне ислам дінінің тарала бастауымен байланысты қарастыруға болады... Екіншісі, орыс отарлаушыларының қазақ жеріне келуімен байланыстырып айтуға болады... Екеуінде де, біздің жеріміздегі сан мыңдаған тас балбалдардың тағдырына қатты әсер еткенін атап өтуіміз керек. Яғни, олардың бірте-бірте қазақтың ұлан-байтақ даласынан азайып кеткенінің тарихтың өзі дәлелдеп отыр...

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. И.Н. Ундасынов. *История казахов и их предки (II тысячелетие до н.э.- XII век н.э.)* Москва, 2002 г.
2. С.Г. Кляшторный, Т.И.Сұлтанов. *Государства и народы евразийских степей. Древность и Средневековье.* Спб., 2002 г.
3. Султангалиева Гулмира Салимжанова. *Западный Казахстан в системе этнокультурных контактов (XVIII - нач. XX вв.).* Башкортстан, 2001 г.
4. Султанов Турсун Икрамович. *Кочевые племена Приаралья в XV- XVIII вв.* Москва, 1982
5. Семенюк Георгий Иванович. *Проблемы истории кочевых племен и народов периода феодализма.* Калинин, 1973 г.
6. Янушкевич Адольф. *Дневники и письма из путешествия по казахским степям.* Алма-Ата, 1966 г.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

К.С. Нургалым¹, С.М. Абрешева¹

¹Саяси ғылымдардың кандидаты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
«Сорбонна–Қазақстан институты», Халықаралық құқық кафедрасының доценті
¹ Абай атындағы ҚазҰПУ,
Сорбонна–Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қаласы, Қазақстан

МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖОҒАРЫ ЛАУАЗЫМДЫ ТҰЛҒАЛАРЫНЫҢ ИММУНИТЕТТЕРІ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ СОТТАР ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАР ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

Аңдатпа

Бұл мақалада иммунитетке ие жоғары лауазымды адамдардың қылмыстық жауапкершілігінің қолданыстағы мәселелік нюанстары зерделенген. Халықаралық нормалар мен ұлттық заңнаманы пайдалану практикасында туындайтын қиындықтар қаралды. Осы бапта зерттелетін мәселені шешу үшін заңнамаға тарихи және ретроспективті зерттеу жүргізілді, Сондай-ақ ұсынылған жұмыс мемлекеттің жоғары лауазымды адамдарын тартудың заңды нюанстарын бағалайды (көбінесе, сөз «үштік» - мемлекет басшысы, үкімет басшысы және сыртқы істер министрі туралы) тиісті нормалармен алдын ала белгіленген қылмыстар үшін халықаралық қылмыстық жауапкершілікке тартылады. Ұқсас істерді қарау және оларды талдау тарихи тұрғыдан алғанда емес, адвокаттық тұрғыдан алғанда қазіргі уақытта «әсіресе қорғалған» лауазымды адамдарға байланысты интернационалдық қылмыстық құқық нормаларын пайдалануда қиындықтар бар ма, жоқ па деген оң қорытындыны білдіруге рұқсат береді.

Түйін сөздер: халықаралық қылмыстық құқық, юрисдикциялық иммунитет, халықаралық сот практикасы, қылмыстық жауапкершілік, мемлекет басшысының иммунитеті.

Нургалым К.С.¹, Абрешева С.М.¹

¹доцент кафедрасы международного права института «Сорбонна-Казахстан»
КазНПУ им. Абая к.полит.н.

¹старший преподаватель кафедры Международного права,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г.Алматы, Казахстан

ИММУНИТЕТ ВЫСШИХ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ГОСУДАРСТВА И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ПРАКТИКЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ СУДОВ

Аннотация

В данной статье были изучены действующие проблемные нюансы уголовной ответственности верховных должностных лиц, владеющих иммунитетом. Рассмотрены трудности возникающие на практике использования международных норм и национального законодательства. Проведен исторический и ретроспективный исследование законодательства для решения исследуемой в данной статье проблемы. А также представленная работа оценивает законные нюансы привлечения верховных должностных лиц государства (в большинстве своем, слово идет о так называемой «тройке» - главе государства, верхушке правительства и министре иностранных дел) к международной уголовной ответственности за преступления, предустановленные подходящими нормами. рассмотрение аналогичных дел и анализ их не

столько с исторической, сколько с адвокатской точки зрения разрешают выразить больше или менее положительный умозаключение про то, имеются ли в настоящее время трудности использования норм интернационального уголовного права в связи «особенно защищенных» должностных лиц.

Ключевые слова: международное уголовное право, юрисдикционный иммунитет, международная судебная практика, уголовная ответственность, иммунитет, главы государства.

Nurgalym K.S.,¹ Abresheva S.M.¹

¹ Associate professor of International Law, Abai KazNPU, candidate of political sciences

¹ Senior Lecturer, Department of

International Law, Sorbonne – Kazakhstan Institute at Abai KazNPU

Almaty, Kazakhstan

IMMUNITIES AND RESPONSIBILITY OF SENIOR STATE OFFICIALS FOR INTERNATIONAL CRIMES IN THE PRACTICE OF INTERNATIONAL AND NATIONAL COURTS

Abstract

In this article, the current problematic newances of criminal liability of supreme officials with immunity were studied. Difficulties arising in the practice of using international norms and national legislation are considered. A historical and retrospective study of legislation was carried out to solve the problem studied in this article. And the work provided also assesses the legal nuances of bringing the supreme officials of the state (for the most part, the word is about the so-called "troika" - the head of state, the top of government and the Minister of Foreign Affairs) to international criminal responsibility for crimes preset by suitable norms. considering similar cases and analyzing them not so much from a historical point of view as from a legal point of view, it is allowed to express a more or less positive conclusion about whether there are currently difficulties in using international criminal law in connection with "especially protected" officials.

Keywords: international criminal law, jurisdictional immunity, international jurisprudence, criminal responsibility, immunity, heads of State.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі уақытта мемлекеттің жоғары лауазымды тұлғаларының жеке қылмыстық жауапкершілігі мәселесі сәйкестікті қамтамасыз ету тәсілі болып табылатындығына байланысты халықаралық құқық және бейбітшілік пен адамзатқа қарсы қылмыстар үшін жазаның бұлтартпастығы. Зерттеудің мақсаты иммунитеттің мәні мен мазмұнын талдау болып табылады қазіргі заманғы саяси-құқықтық процестерді, сондай-ақ оның қылмыстық жауаптылыққа тартуға әсерін ескере отырып, қылмыстық қудалаудан босатылады. Халықаралық қатынастарда құқық қолдану саласындағы құқық саясаты (құқықтық саясат) негізделген, гуманистік бастамаларға ие және адамның құқықтары мен бостандықтарын сақтау, өмір сүру сапасының төмендеуін болдырмау кез келген азаматқа, «құқықтық» үстінен «саяси» ұстанымға жол бермеу және жалпы алғанда, Адам құқықтары мен бостандықтарының жалпыға ортақ декларациясында белгіленген халықаралық қағидаттарды ұстану.

Халықаралық құқыққа сәйкес мемлекеттік лауазымды тұлғалардың иммунитетін екі санатқа бөлуге болады: (1) кез келген мемлекеттік лауазымды тұлға ресми іс-әрекеттер жасау кезінде пайдаланатын *ratione materiae* иммунитеті; және (2) кез келген іс-әрекетке қатысты тек жоғары лауазымды тұлғалар пайдаланатын *ratione personae* иммунитеті. Материалдық және жеке иммунитеттердің негіздемесі "өз мемлекеттерінің атынан өз функцияларының тиімді орындалуын қамтамасыз ету" болып табылады. Осылайша, иммунитеттер осы функцияларды орындайтын адамға пайда әкелмейді. Халықаралық қылмыстық құқық материалдық құқықтың да, іс жүргізу-құқықтың да аспектілерін қамтиды, бұл жекелеген проблемаларды зерделеуге кешенді көзқарас қажеттігін негіздейді. Тарих адамзатқа қарсы қылмыстарды жүзеге асырудың көптеген

мысалдарын біледі, одан кейін көбінесе мамандандырылған ad-hoc трибуналдары шеңберінде және Халықаралық қылмыстық соттың Рим статутына сәйкес жүргізілетін халықаралық тергеу жүргізілді. Дегенмен, егер сөз мемлекеттің жоғары лауазымды тұлғаларының қылмыстары туралы болса, онда мұндай қылмыстар көбінесе ұлттық тергеу нысанасына айналады немесе мүлдем тергелмейді.

Мысалы, Африкада болып жатыр, профессор Аделомола Абасстың пікірінше, оның аумағында әрекет ететін Халықаралық қылмыстық соттың юрисдикциясы көбінесе тиімсіз болып қалады және мемлекет басшылары мен өзге де лауазымды адамдардың геноцидіне кінәлі адамдардың жазаланбау сценарийі шынайы болып қалады. Бұдан басқа, өзінің «Prosecuting International Crimes in Africa: Rationale, Prospects and Challenges» жұмысында Абас мырза Африка қылмыстық сотын құрудың мақсатқа сай болу себептерін көрсетеді. Мәселен, осы себептердің бірі қандай да бір халықаралық қылмыстық әділет органының юрисдикциясы болмаған жағдайда адамгершілікке қарсы қылмыс жасау (оның ішінде Африка одағының Жарғысымен тыйым салынған) қылмыскерлерді жауапқа тартуға қатысты ешқандай салдарға әкелмеуі болып табылады. Ұлттық органдар өздерінің жоғары қызметтегі шенеуніктерінің қылмыстарын тергей бастауы екіталай, сондай-ақ зардап шеккен мемлекеттер әмбебап юрисдикцияның «күмәнді» қағидаты негізінде мұны жасай алмайды.

Бұл ретте, мұндай жағдайды көрнекі түрде көрсету үшін «халықаралық мойындалған адам құқықтарын ауыр түрде бұзған» деп айыпталған Чадтың бұрынғы президенті Хиссен Хабренің (оның билігі 1990 жылдың желтоқсанында аяқталады) сотын мысалға келтіруге болады. 2005 жылы Бельгия сол кезде Сенегалда саяси баспана алған адам ретінде болған Хабрені қамауға алуға ордер шығарды. Сенегал қылмыскерді Бельгияға экстрадициялаудан бас тартты және Африка Одағының мақұлдауымен Хабрені өз бетінше жауапқа тартуды шешті. Сенегал мен Чад Хабре ісін сотта қарауға юрисдикциясы бар деп танылғанымен, Сенегал Хабре бұрынғы мемлекет басшысы ретінде Хабре өзінің қызметінде жасаған қылмыстарына қатысты абсолютті иммунитетті пайдаланған деген тұжырым негізінде Хабре Чадқа беруден бас тартты. Нәтижесінде, халықаралық қоғамдастықтың қатысуынсыз Арнайы африкалық трибунал құрылды, ол Хабрені 40 мың адамды өлтіргені үшін кінәлі деп танып, оны тек 2016 жылы ғана өмір бойына бас бостандығынан айырды. Бұл мысал осындай лауазымды адамдарға да өз юрисдикциясын жүзеге асыруға қабілетті халықаралық қылмыстық әділет органының болуы қажеттігін көрсетсе керек.

Халықаралық қылмыстық соттың қызметіндегі сот төрелігін жүзеге асыру кезіндегі саяси факторлар туралы пікірталас жасай отырып, кейбір ғалымдар тұрақтылыққа ықпал ету және бейбітшілікті қолдау мақсатында (БҰҰ ҚК мен БА-ның тиісті қарарларында көзделгендей), Югославия және Руанда бойынша трибуналдар әрекет етуші саяси элиталардың көшбасшыларын оларды қолдайтын топтардан оқшаулап, сол арқылы биліктің сабақтастығын үзіп, әрекет етуші саяси тәртіпті өкілеттендірді. Бұл жасалған қылмыстарды теріске шығаруға бағытталған қоғамдық көңіл-күйдің қысқаруына да ықпал етті. Құқық тұрғысынан емес, саясаттану тұрғысынан, мысалы, халықаралық қылмыстық сот әділдігі кейде «бейтарап сот» емес, билікті жаңа қолға беру құралы ретінде қызмет ететінін көрсетеді. Дегенмен, мұндай сот төрелігінің түпкілікті өзгеруін әртүрлі құқық қорғау институттары және қоғамның кінәлілерді жазалауға деген түпкілікті ұмтылысы тежеп отыр.

Халықаралық қылмыстық соттың қызметіндегі сот төрелігін жүзеге асыру кезіндегі саяси факторлар туралы пікірталас жасай отырып, кейбір ғалымдар тұрақтылыққа ықпал ету және бейбітшілікті қолдау мақсатында (БҰҰ ҚК мен БА-ның тиісті қарарларында көзделгендей), Югославия және Руанда бойынша трибуналдар әрекет етуші саяси элиталардың көшбасшыларын оларды қолдайтын топтардан оқшаулап, сол арқылы биліктің сабақтастығын үзіп, әрекет етуші саяси тәртіпті өкілеттендірді. Бұл жасалған қылмыстарды теріске шығаруға бағытталған қоғамдық көңіл-күйдің қысқаруына да ықпал етті. Құқық тұрғысынан емес, саясаттану тұрғысынан, мысалы, халықаралық қылмыстық сот әділдігі кейде «бейтарап сот» емес, билікті жаңа қолға беру құралы ретінде қызмет ететінін көрсетеді. Дегенмен, мұндай сот төрелігінің

түпкілікті өзгеруін әртүрлі құқық қорғау институттары және қоғамның кінәлілерді жазалауға деген түпкілікті ұмтылысы тежеп отыр. Осыған байланысты мұндай адамдарды халықаралық қылмыстық құқық нормаларына сәйкес жауапкершілікке тартудың халықаралық-құқықтық негіздерін талдау қызықты.

Халықаралық жауапкершіліктің классикалық құқығына сәйкес мұндай лауазымды тұлғалардың іс-әрекеттері олардың мемлекетінің қызметіне теңестіріледі. Яғни, тиісті негіздер болған жағдайда, мемлекеттің өзі өзінің жоғары лауазымды тұлғаларының әрекеттері үшін халықаралық-құқықтық жауапкершілікте болады, алайда мемлекеттің жауапкершілікке тарту фактісі мұндай лауазымды тұлғаны ұлттық не халықаралық қылмыстық құқыққа сәйкес дербес жазалау мүмкіндігін жоққа шығармайды. Мәселен, Геноцид қылмысының алдын алу және ол үшін жазалау туралы конвенцияның IV бабында «геноцид жасайтын немесе III бапта санамаланған қандай да бір басқа әрекеттердің біреуі, олар конституция бойынша жауапты билеушілер, лауазымды немесе жеке тұлғалар болып табылатынына қарамастан, жазалануға тиіс» деп жазылған. Апартеид қылмысының жолын кесу және ол үшін жазалау туралы халықаралық конвенция да осыған ұқсас ережелерді қамтиды (III бап: «Халықаралық қылмыстық жауаптылыққа, себептеріне қарамастан, осы әрекеттер жасалатын мемлекеттің аумағында да, кез келген басқа мемлекетте де тұратын адамдар, ұйымдар мен мекемелердің мүшелері және мемлекеттердің өкілдері жатады») [1].

Осытегі еуропалық елдердің бас әскери қылмыскерлерін соттауға және жазалауға арналған Халықаралық Әскери трибуналдың Жарғысы [2], сондай-ақ Руанда бойынша Халықаралық трибуналдың [3] және Югославия бойынша Халықаралық трибуналдың [4] Жарғылары «сотталушылардың лауазымдық жағдайы, олардың мемлекет басшылары немесе әртүрлі үкіметтік ведомстволардың жауапты шенеуніктері ретіндегі жағдайы жауаптылықтан босатуға немесе жазаны жеңілдетуге негіз ретінде қаралмауға тиіс».

Рим статуты 27-баптың 2-бөлігінде мыналарды белгілейді: «Ұлттық немесе халықаралық құқыққа сәйкес болсын, адамның лауазымдық жағдайына байланысты болуы мүмкін иммунитеттер немесе арнайы іс жүргізу нормалары Соттың осындай адамға қатысты оның юрисдикциясын жүзеге асыруына кедергі келтірмеуі тиіс». Басқаша айтқанда, ратификациялау немесе статут ережелерінің міндеттілігіне өзге де келісім беру фактісі Халықаралық қылмыстық сотқа қатысты оның пәндік юрисдикциясы болған кезде мұндай иммунитетті пайдалану мүмкіндігін жоққа шығарады. Өз жұмысында [5] Судан әл-Баширдің қазіргі басшысына қатысты Халықаралық қылмыстық соттың өндірісін қарастыра отырып, профессор Манисули Ссеньонджо қылмыстық жауапкершіліктен иммунитет беретін нормалардың екі санаты бар екенін еске салады. Бұл, әрине, халықаралық құқықтан туындайтын нормалар және ұлттық заңнамада көзделген нормалар.

Халықаралық құқыққа сәйкес иммунитеттер беру не ресми сапада әрекет ететін мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлқына (функционалдық иммунитет деп аталатын), не лауазымды адамдардың жекелеген санаттары жасаған әрекеттерге (яғни мемлекеттік қызметте болумен байланысты да, байланысты да емес де) қатысты болуы мүмкін. Мемлекет басшылары, сондай-ақ үкімет басшылары мен сыртқы істер министрлері лауазымда болған кезде, сондай-ақ лауазымға кіріскенге дейін жасалған әрекеттерге қатысты, лауазымды адам өз лауазымын атқаруда болғандықтан ғана иммунитетке ие болады (жеке немесе жеке иммунитет) [8, 131-б.].

Мемлекеттің лауазымды адамы шетелдік соттарда функционалдық та, жеке де иммунитеттерге сілтеме жасай алады, өйткені мұндай иммунитеттер ұлттық юрисдикциядан босатуды көздейді. Алайда ұлттық немесе халықаралық құқықтағы иммунитеттер Халықаралық қылмыстық сотқа юрисдикцияны жүзеге асыруға кедергі келтірмейді. Бұл, принципті түрде, бұл мемлекет Рим статутының қатысушысы болып табылған жағдайда немесе, егер іс БҰҰ Жарғысының VII тарауына сәйкес БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің қарауына берілген болса, Судандағыдай, ХКБ айыптау, қамауға алу ордерін беруі және іс жүзіндегі мемлекет басшысын қудалауы мүмкін екенін растайды. Өзінің "Responsibility for Core International Crimes Individual Criminal. Selected Pertinent Issues" [6], Сиара Дамгаард бұл ойды жалғастырады. Мәселен, тағы

бір қызықты тәжірибелік мысал - Democratic Republic of the Congo v Belgium («Yerodia case») ісі орын алуда. Ол қазіргі немесе бұрынғы сыртқы істер министрі нақ осы ұлттық соттарда соғыс қылмыстары мен адамзатқа қарсы қылмыстары үшін қылмыстық қудалаудан абсолютті иммунитетке ие болғандықтан, егер мұндай соттардың қаралып отырған қылмысқа қатысты юрисдикциясы болса, осындай сыртқы істер министрі белгілі бір халықаралық қылмыстық трибуналдарда дәл сол қылмыстары үшін қылмыстық қудалауға тартылуы мүмкін екенін көрсетеді.

Трибуналдың осы санаттардың біріне (ұлттық немесе халықаралық) жатуының сындарлы маңыздылығы осыдан шығады. Дегенмен, кейде сол тиістілікті тану қиын болады. Мысалы, халықаралық қылмыстар үшін сот қудалауынан иммунитетті алып тастау үшін халықаралық құқық нормаларының мақсаттары үшін аралас халықаралық ұлттық органдар халықаралық қылмыстық трибуналдар ретінде жіктелуі мүмкін бе деген мәселе туындайды. Автор халықаралық қылмыстар үшін қудалаудан иммунитетті алып тастауға қатысты халықаралық құқық нормаларының мақсаттары үшін халықаралық қылмыстық соттың (трибуналдың) негізгі айқындаушы критерийлері мыналар болып табылады деген қорытындыға келеді:

1) Халықаралық қылмыстық соттың немесе трибуналдың құқықтық негізі не екі немесе одан да көп мемлекеттер арасындағы халықаралық шарт не БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің Жарғының VII тарауы бойынша қарары, сондай-ақ БҰҰ мен бір немесе бірнеше мемлекеттер арасындағы келісім немесе БҰҰ Жарғысына түзету болып табылады;

2) Халықаралық қылмыстық сот немесе трибунал мемлекеттердің бірінің сот жүйесінің бөлігі болып табылмайды;

3) Ол халықаралық қылмыстық құқықты қолданады;

4) Оның юрисдикциясы (*ratione materiae* және *ratione personae*) халықаралық сипатта болады;

5) Оның шешімдері міндетті болып табылады.

Ұлттық юрисдикцияның ерекше қорғалатын құқық субъектілеріне таралуына қатысты ұлттық соттарда ғана осындай иммунитеттің өміршеңдігін көрсететін ұлттық сот практикасының кейбір ұстанымдарын келтіру қажет. Мұндай тәжірибе, мысалы, «Head of State Immunity in International Law» [7] жұмысында келтірілген. Мәселен, 2001 жылдың наурызында Францияның жоғары соты *Cour de Cassation* Ливия мемлекетінің басшысы Муаммар эль-Каддафидің өндірісте қол сұғылмаушылыққа құқығы бар деп шешті, себебі Каддафи 270 адамның өліміне әкеп соққан француз DC-10 ұшағын бомбалауға жауапты. Бұл шешім Ливияның қазіргі көшбасшысының қол сұғылмаушылығын танудан бас тартқан төменгі сатыдағы сот шешімінің күшін жойды.

Басқа мысал - Испания. Онда 1999 жылы ұлттық сот оның Кубаның қазіргі мемлекет басшысы Фидель Кастроны қудалауға өкілеттігі жоқ деп шешті. Сол сияқты Америка Құрама Штаттары бұрынғы мемлекет басшыларының иммунитетінен бас тартты, бірақ қазіргі мемлекет немесе үкімет басшысының иммунитетін ешқашан жойған жоқ. Оның үстіне, кейбір халықаралық келісімдерде мемлекет басшысының иммунитетін алып тастауға шақырылғанымен, ал кейбір елдер шетелдік көшбасшыларға юрисдикция қабылдау мүмкіндігін қарастырса да, бірде-бір елдің қазіргі мемлекет басшысына қарсы іс жүзінде үкім шығаратындай алысқа бармағаны маңызды. Таяудағы прецеденттік құқықтан АҚШ соттары шетелдік мемлекет басшыларының иммунитетін, тіпті жария өкілеттіктерді жүзеге асырумен байланысты емес әрекеттері үшін де, мынадай үш шартты сақтай отырып мойындайтынын көруге болады:

1) иммунитетке үміткер адам қолданыстағы мемлекет басшысы болып табылады;

2) АҚШ бұл адамды заңды мемлекет басшысы деп таниды;

3) Шет мемлекет иммунитеттен бас тартпаған.

Бұл ереже осындай лауазымды адамның барлық қызметіне қолданылады; коммерциялық қылмыстан бастап халықаралық қылмыстық қылмысқа дейін. Сәйкесінше, егер осы үш критерийдің біреуі сақталмаса, онда мұндай жауапкердің АҚШ-тың ұлттық соттарында иммунитетке құқығы жоқ. Алайда, шетелдік мемлекет басшысына қатысты ұлттық сот ісін жүргізудің

өзге де мысалы қызықты, алайда, бұрынғысын атап өту маңызды. Бұл - Чилидің бұрынғы президенті А. Пиночеттің ісі, онда бірқатар ағылшын судьялары жоғары лауазымды тұлғалардың иммунитет институты ең ауыр халықаралық қылмыстарды жаппайтынын мойындады: jus cogens нормаларына қайшы келетін осындай әрекеттерді жасауды барлық елдер қылмыс ретінде айыптайды, сондықтан ресми сапада жасаған әрекеттері үшін иммунитет туралы халықаралық құқық нормаларымен қорғалуы мүмкін емес [8, 132-б.].

Қорытындылай келе, кез келген ұлттық соттарда іс жүргізуге қатысты юрисдикциялық иммунитеті бар жоғары лауазымды тұлғаларды халықаралық құқықтық жауапкершілікке тарту мәселесін ғылыми қоғамдастық та жеткілікті зерттеді деп айтуға болады (бұл көрсетілген әлемдік сот тәжірибесі көрсетіп отыр). Дегенмен, осы мәселеге арналған салыстырмалы түрде таяудағы ғылыми жұмыстарды кездестіруге болмайды. Өкінішке қарай, мәселе бірінші кезекте «үшінші әлем» мемлекеттері үшін өзекті болып қалуда, онда Халықаралық қылмыстық соттың юрисдикциясы көптеген жағдайларда тек формальды түрде ғана жұмыс істейді деп есептеледі, ал оған әлі ешқандай тұрақты балама жасалмаған.

Тұтастай алғанда, халықаралық қылмыстық құқық ұлттық юрисдикцияларға қатысты жоғары лауазымды адамдардың иммунитетін елемуге қабілетті деп тұжырымдауға болады, осының салдарынан кінәлілерге әділ соттың ең қисынды және тиімді тәсілі ретінде қандай да бір іс БҰҰ ҚК шешіміне сәйкес оның қарауына берілген жағдайда ХКБ шеңберінде іс жүргізу көрінеді. Институционалдық емес трибуналдар да тиімді болып табылады, алайда оларды құруды көптеген факторлар, бірінші кезекте саяси факторлар қиындатады

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Apartheid қылмысының жолын кесу және ол үшін жазалау туралы халықаралық конвенция. БҰҰ Бас Ассамблеясының 1973 жылғы 30 қарашадағы 3068 (XXVIII) қарарымен қабылданды/БҰҰ сайты [Электрондық ресурс] // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/apartheid1973.shtml.*
2. *Осьтегі Еуропа елдерінің бас әскери қылмыскерлерін соттауға және жазалауға арналған Халықаралық әскери трибуналдың жарғысы [Электрондық ресурс] // URL: <https://docs.cntd.ru/document/901737883>.*
3. *Руанда бойынша Халықаралық трибуналдың жарғысы/БҰҰ сайты//URL: <https://www.un.org/ru/law/icttr/charter.shtml>.*
4. *Бұрынғы Югославия бойынша Халықаралық трибуналдың жарғысы/БҰҰ сайты//URL: <https://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml>.*
5. *Ssenyonjo M. The international criminal court and individual responsibility of senior state officials for international crimes. 445-475.*
6. *Ciara Damgaard. Responsibility for Core International Crimes Individual Criminal. Selected Pertinent Issues, 2008.*
7. *Mawada Sissing Yousif Abu-Agla. Head of State Immunity in International Law / A Thesis Submitted to the University of Khartoum in Partial Fulfillment of the Requirements for the LL.M. Degree By LL.B. University of Khartoum 2007, 2010.*
8. *Мемлекеттің лауазымды тұлғаларының иммунитеттері және халықаралық қылмыстар үшін жауапкершілік: халықаралық және ұлттық құқық/№ 2 ресейлік құқық журналы. - 2016, С. 127-135.*

УДК 341.215.43
ГРНТИ 10.87.01

Хусаинов О.Б.¹ Батырқан Д.Б.¹

*¹Старший преподаватель кафедры международного права
Института Сорбонна-Казахстан, к.ю.н., КазНПУ им. Абая,
полковник юстиции в отставке*

*¹студент 4 курса Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Республика Казахстан*

РОЛЬ ООН В МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ГОСУДАРСТВ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ

Аннотация

Авторами проведен анализ международного законодательства в области противодействия уголовных правонарушений, связанных с торговлей людьми. Изучены нормативно-правовые акты регулирующие правоотношения в данной области принятые Организацией объединенных наций. Дана правовая оценка резолюций ООН по противодействию государствам и международным организациям торговле людьми и изучены основные уровни спроса, способствующие совершению этих видов уголовных правонарушений. Раскрыта роль международных организаций как, Международная организация по миграции (МОМ), Международная организация труда (МОТ), Детский фонд Организации Объединенных Наций (ЮНИСЕФ) и другие в данном направлении противодействия преступлений связанных с торговлей людьми

Ключевые слова: Организация объединенных наций, Международная организация по миграции, Международная организация труда, Детский фонд Организации Объединенных Наций, торговля людьми, преступление, международные организации, Конвенции ООН.

О.Б. Хусаинов¹, Д.Б. Батырқан¹

*¹Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ*

¹Абай атындағы ҚазҰПУ

*Сорбонна-Қазақстан институтының 4 курс студенті.,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы*

БҰҰ-ның АДАМ САУДАСЫМЕН КҮРЕСУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫНДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа

Авторлар адам саудасымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрес саласындағы халықаралық заңнамаға талдау жасады. Біріккен Ұлттар Ұйымы қабылдаған осы саладағы құқықтық қатынастарды реттейтін құқықтық актілер зерделенді. Мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың адам саудасына қарсы күрес жөніндегі БҰҰ қарарларына құқықтық баға беріліп, осы қылмыстық құқық бұзушылық түрлерін жасауға ықпал ететін талаптардың негізгі деңгейлері зерттеледі.

Осы саладағы адам саудасымен байланысты қылмыстармен күресте Халықаралық көші-қон ұйымы (ХКҰ), Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ), БҰҰ Балалар қоры (ЮНИСЕФ) және басқа да халықаралық ұйымдардың рөлі айқындалды.

Түйін сөздер: Біріккен Ұлттар Ұйымы, Халықаралық көші-қон ұйымы, Халықаралық еңбек ұйымы, Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар қоры, адам саудасы, қылмыс, халықаралық ұйымдар, БҰҰ Конвенциялары.

Khussainov O.B.¹, Batyrkan D.B.¹

*¹Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute,
KazNPU named after Abai*

*¹4th year student of the specialty international law of the Sorbonne-Kazakhstan Institute
KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

THE ROLE OF THE UN IN THE INTERNATIONAL LEGAL INTERACTION OF STATES TO COMBAT TRAFFICKING IN PERSONS

Abstract

The authors analyzed international legislation in the field of combating criminal offenses related to human trafficking. The legal acts regulating legal relations in this area adopted by the United Nations have been studied. A legal assessment of UN resolutions on combating trafficking in persons by states and international organizations is given and the main levels of demand that contribute to the commission of these types of criminal offenses are studied.

The role of international organizations such as the International Organization for Migration (IOM), the International Labor Organization (ILO), the United Nations Children's Fund (UNICEF) and others in this area of combating crimes related to human trafficking is revealed.

Keywords: United Nations, International Organization for Migration, International Labor Organization, United Nations Children's Fund, human trafficking, crime, international organizations, UN Conventions.

Проблема торговли людьми является одной из самых острых и сложных в современном мире. Она не знает границ и затрагивает разные страны и континенты, превращаясь в глобальную угрозу, требующую скоординированных действий международного сообщества.

Торговля людьми подрывает основные человеческие права и свободы, поэтому борьба с ней находится в центре внимания международного сообщества. ООН, с ее уникальными механизмами и широкими полномочиями, способствует формированию единых стандартов и практик в этой области. Она обеспечивает платформу для обмена информацией, разработки согласованных стратегий и реализации конкретных программ и проектов. Эта деятельность включает в себя как разработку международных правовых инструментов, так и практическое содействие государствам в их внедрении и исполнении.

Основная цель данного подраздела - всесторонне исследовать роль ООН в международно-правовом взаимодействии государств, направленном на противодействие торговле людьми.

Транснациональный характер торговли людьми делает вопрос её противодействия одним из центральных в международных отношениях. Эта проблема требует скоординированных усилий на глобальном уровне, так как торговля людьми не признает национальных границ и часто связана с преступными международными сетями. Это заявление подтверждает масштабность и серьёзность вызова, с которым сталкивается международное сообщество, и подчеркивает необходимость комплексного подхода к его решению [1].

Позиция ООН по вопросу торговли людьми тесно связана с основополагающими принципами и ценностями, заложенными в международных правовых документах, таких как Всеобщая декларация прав человека 1948 года [2] и Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод 1950 года [3].

Устав ООН, принятый в 1945 году, заложил фундамент для международного сотрудничества в области прав человека [4]. ООН играет ключевую роль в формировании и поддержании международных стандартов и норм, направленных на защиту прав человека и предупреждение торговли людьми.

Эффективное международно-правовое сотрудничество в борьбе с торговлей людьми в рамках ООН является критически важным для глобального решения этой проблемы.

Взаимодействие государств в рамках универсальной системы ООН позволяет координировать усилия и объединять ресурсы для достижения указанных целей.

В определенном контексте Европы и Евразии особую роль играют международные иностранные организации. Они не только собирают и систематизируют информацию о торговле людьми, но и обеспечивают возможность обмена данными между государствами. Такое сотрудничество позволяет странам получать доступ к необходимым данным для разработки и реализации национальных планов и стратегий в противодействии торговле людьми.

Глобальная инициатива ООН по борьбе с торговлей людьми (*далее – ГИБТЛ-ООН*) [5]. Оценка спроса, связанного с продажей людьми, является основным компонентом в разработке эффективных стратегий противодействия этому явлению. ГИБТЛ-ООН сыграла важную роль в выявлении различных уровней спроса, которые способствуют этому преступлению.

В рамках оценки были определены следующие ключевые уровни спроса:

1. Работодатели. В контексте торговли людьми, работодатели играют ключевую роль, особенно когда они нанимают или используют рабочую силу в условиях, близких к рабству или принудительному труду. Это включает в себя не только прямую эксплуатацию, но и такие ситуации, когда работники лишаются свободы выбора, подвергаются угрозам, насилию или другим формам давления. Работодатели могут привлекать рабочую силу через обман, ложные обещания, удерживать документы рабочих или использовать другие манипулятивные практики.

2. Потребительский спрос на секс-услуги. Сексуальная эксплуатация остается одной из наиболее распространенных форм торговли людьми. Потребительский спрос на проституцию напрямую способствует развитию этого сектора преступности. Часто жертвами становятся женщины и дети, которых принуждают к секс-работе. Борьба с этим аспектом торговли людьми требует комплексного подхода, включающего просветительские кампании, уголовное преследование клиентов и посредников, а также предоставление поддержки и защиты жертвам.

3. Спрос корпоративных потребителей в обрабатывающем секторе. Крупные корпорации и предприятия могут способствовать торговле людьми через свои цепочки поставок, особенно в странах с низким уровнем соблюдения трудовых прав. Примеры включают принудительный труд в текстильной промышленности, сельском хозяйстве, горнодобывающей промышленности и других секторах. Борьба с этим требует прозрачности в цепочках поставок, строгого контроля и ответственности со стороны корпоративных потребителей.

4. Спрос на услуги торговцев людьми. Этот уровень относится к спросу на услуги торговцев, которые обеспечивают поставку рабочей силы или жертв сексуальной эксплуатации. Включает в себя как организованные преступные сети, так и отдельных посредников. Эффективное противодействие этому аспекту требует международного правового сотрудничества, усиления пограничного контроля и мер по выявлению и пресечению деятельности преступных сетей [6].

Пример межучрежденческого проекта ООН в странах Юго-Восточной Азии является Ассоциация стран Юго-Восточной Азии (*далее – АСЕАН*), 2011 году и его трансформация в Азиатский региональный проект по борьбе с торговлей людьми (*далее – АРПТЛ*) подчеркнули необходимость укрепления регионального сотрудничества и обмена информацией между странами для более эффективного противодействия этому явлению [7].

С целью усиления борьбы с этим явлением, а именно торговлей людьми, ООН в сотрудничестве с различными специализированными агентствами и организациями, создала веб-сайт www.ungift.org. Этот шаг демонстрирует стремление ООН к объединению усилий и ресурсов на международном уровне для борьбы с этим глобальным преступлением [75].

Управление ООН по наркотикам и преступности (*далее – УНП ООН*), МОМ, МОТ и ЮНИСЕФ играют ключевую роль в глобальном процессе борьбы с торговлей людьми. Данные организации обладают уникальным опытом и ресурсами, которые могут быть мобилизованы для противодействия различным аспектам торговли людьми, включая принудительный труд, сексуальную эксплуатацию, эксплуатацию детей и вопросы, связанные с миграцией.

Скоординированная инициатива министров стран бассейна реки Меконг, касающаяся торговли людьми (далее – КОММИТ), реализованная в районе реки Меконг, является примером скоординированного подхода к борьбе с торговлей людьми на региональном уровне.

Специальный докладчик ООН по вопросам торговли людьми отмечает важную роль гражданского общества и международных НПО в этом процессе. Вклад этих организаций в виде письменных материалов и экспертизы является важным ресурсом при разработке стратегий и планов дальнейшей работы. Участие НПО и различных общественных организаций гражданского характера позволяет обеспечить более всесторонний анализ проблемы и разработать более эффективные и целевые меры по борьбе с торговлей людьми [5].

Региональные инициативы, такие как КОММИТ, в сочетании с активным участием гражданского общества и международных НПО, представляют собой эффективную модель межгосударственного взаимодействия в борьбе с торговлей людьми. Этот подход способствует созданию многоуровневой системы противодействия этому сложному и трансграничному явлению.

Совет Безопасности ООН и Совет по правам человека играют важную роль в системе ООН в контексте противодействия торговле людьми. Эти органы не только способствуют разработке и внедрению международных стандартов и рекомендаций, но и обеспечивают платформу для координации и сотрудничества между различными странами и организациями в этой сфере. Совет по правам человека, учрежденный Генеральной Ассамблеей ООН в 2006 году, обращает пристальное внимание на защите в усилении и продвижении прав человека, что напрямую связано с проблемой торговли людьми. Работа Совета включает мониторинг нарушений прав человека, разработку рекомендаций и обеспечение соблюдения международных стандартов в этой области.

Глобальный план действий ООН по борьбе с торговлей людьми, утвержденный в 2010 году, представляет собой комплексную стратегию, направленную на создание механизмов противодействия торговле людьми. План действий предусматривает различные меры, включая усиление законодательства, защиту и поддержку жертв, а также усиление международного сотрудничества и партнерства [7]. «Глобальный доклад о торговле людьми за 2016 год», представляет собой важным инструментом в этом контексте. Доклад содержит в себе важную информацию о методах, способах, формах и потоках торговли людьми, а также содержит примеры лучших практик и уроков, извлеченных в рамках различных инициатив и механизмов. Он служит ресурсом для государств и организаций в разработке и реализации эффективных стратегий борьбы с торговлей людьми [8].

Деятельность Совета Безопасности и Совета по правам человека ООН, а также реализация Глобального плана действий и разработка Всемирного доклада о торговле людьми играют ключевую роль в координировании международных усилий по противодействию этим преступлениям.

Подписанный между УНП ООН и ОБСЕ план действий на 2018-2019 годы представляет собой выдающийся пример международного взаимодействия в рамках борьбы против торговли людьми. Этот план подчеркивает важность универсальных и региональных усилий в противодействии этому преступлению и подтверждает обязательства этих организаций в совместной работе по этому направлению.

Хотя УНП ООН не наделено формальной координирующей ролью в противодействии торговле людьми, оно играет ключевую роль в сборе данных, анализе тенденций и распространении информации. Сотрудничество с ОБСЕ расширяет возможности для обмена знаниями и практиками между разными регионами и странами, участвующими в ОБСЕ, что способствует разработке целостных и согласованных подходов к проблеме торговли людьми.

В контексте устранения экономических и социальных факторов, которые делают людей уязвимыми к этому преступлению работа МОТ в этой области охватывает не только разработку международных договоров и стандартов, но и реализацию конкретных программ и инициатив.

Данные стандарты играют основную роль и служат руководством для государств в разработке национального законодательства и практики.

Кроме того, МОТ активно работает над реализацией программ, направленных на снижение уязвимости к торговле людьми. Например, инициативы МОТ по микрофинансированию и созданию доходных возможностей для уязвимых слоев населения способствуют снижению риска попадания в ситуации, когда люди могут становиться жертвами торговли людьми. Указанные инициативные программы часто включают обучение, предпринимательство и предоставление микрокредитов для стимулирования самостоятельного зарабатывания и создания устойчивого дохода.

МОТ также акцентирует внимание на необходимости устранения факторов, способствующих торговле людьми, включая бедность, безработицу, неравенство и отсутствие социальной защиты. Путем адресной работы с этими проблемами МОТ способствует снижению риска торговли людьми [9, с. 32]. В целом, вклад МОТ в борьбу с торговлей людьми иллюстрирует многоаспектность этой проблемы и необходимость комплексного подхода, который включает в себя как разработку правовых инструментов, так и практические меры по снижению уязвимости населения к этому явлению.

Упомянутые ранее документы, такие как Конвенция 1926 года и Конвенция 1949 года, в основном сосредоточены на определении и запрещении торговли людьми, в частности женщинами и детьми, а также на предотвращении проституции. Однако они не включали обширные меры защиты и поддержки жертв или детализированные способы взаимодействия между государствами.

Проблема торговли детьми продолжает оставаться в центре внимания международного сообщества, в том числе и Организации Объединенных Наций. Этот факт подтверждается проведением высокоуровневых совещаний и принятием политических деклараций, нацеленных на борьбу с торговлей людьми. Примером служит сессия Генеральной Ассамблеи ООН в 2017 году, посвященная обсуждению Глобального плана действий ООН по борьбе с торговлей людьми и принятию соответствующей политической декларации подчеркивают серьезность, с которой международное сообщество подходит к этой проблеме [10].

Однако, несмотря на предпринимаемые усилия, ситуация остается тревожной, особенно в отношении детей. Как показывают данные XIII Конгресса ООН, проходившего в Дохе в 2015 году, угроза торговли детьми не только сохраняется, но и усиливается. Особенно тревожным является тот факт, что дети составляют значительную часть жертв торговли людьми — по некоторым оценкам, около одной трети всех выявленных случаев [11]. Указанные факты выделяют критическую необходимость усиления международных усилий в борьбе с торговлей детьми, но и проведение образовательных программ и информирование общественности о рисках и признаках торговли людьми.

Ситуация с торговлей детьми, усугубленная преступлениями международного терроризма и военными конфликтами в Сирии и Ираке, представляет собой серьезную глобальную угрозу. Согласно информации от представителя ЮНИСЕФ, значительное количество детей-беженцев в Европе указывает на масштабную проблему, требующую незамедлительного и эффективного реагирования на международном уровне [12].

Обязательство подчеркивает необходимость разработки и реализации национальных и международных мер для защиты детей. Ключевая задача заключается в создании и укреплении законодательных и практических механизмов, которые направлены на предотвращение эксплуатации детей, обеспечение эффективной помощи жертвам, а также усиление международного сотрудничества и обмена информацией среди государств для борьбы с этим глобальным явлением.

Принятие Всеобщей декларации прав человека ознаменовало важный шаг в развитии международного права в сфере защиты прав человека. Данный документ, утверждающий основные права и свободы человека, налагает на государства-члены ООН обязательство поощрять их универсальное признание и соблюдение. Работа по предупреждению торговли

людьми является важной частью этой задачи, так как она нацелена на предотвращение преступлений, которые нарушают права человека.

В заключение стоит подчеркнуть, что ООН должна продолжать занимать лидирующую позицию в координации международных усилий против торговли людьми, усиливая при этом сотрудничество со своими специализированными агентствами и другими международными и региональными организациями. Это не только обеспечит более глубокое понимание проблемы, но и повысит эффективность ответных мер, что в свою очередь укрепит право.

Список использованных источников:

1. *Преобразование нашего мира: повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 г.: принят резолюцией 54/263 Ген. Ассамблеи ООН 25 сент. 2015 офиц. сайт.* [Электронный ресурс] // URL: <https://docs.cntd.ru/document/420355765>.
2. *Всеобщая декларация прав человека: принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН 10 дек. 1948 г. – [Электронный ресурс]:* URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
3. *Всеобщая декларация прав человека: принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН 10 дек. 1948 г. – [Электронный ресурс]:* URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
4. *Устав Организации Объединенных Наций, Сан-Франциско, 26 июня 1945 г.* [Электронный ресурс] // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1007421&pos=4;-106#pos=4;-106
5. *Глобальная инициатива по борьбе с торговлей людьми 2010 год.* [Электронный ресурс] // URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4dd643d62>.
6. *Улучшение координации усилий по борьбе с торговлей людьми: принят резолюцией 61/180 Ген. Ассамблеи ООН - 20 дек. - 2006 г.* [Электронный ресурс] // URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/505/25/PDF/N0650525.pdf?OpenElement>
7. *United Nations Office on Drugs and Crime, «An introduction to human trafficking: vulnerability, impact and action» (Vienna, 2008) [Electronic resource]* // URL: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf
8. *United Nations Office on Drugs and Crime, «An introduction to human trafficking: vulnerability, impact and action» (Vienna, 2008) [Electronic resource]* // URL: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf
9. *Meeting the Challenge: Proven Practictices for Human Trafficking Prevention in the Greater Mekong Sub-region.* Geneva: International Labour Organization, - 2008. - 72 p.
10. *Appraisal of the United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons (High-level meetings of the 72nd session, 27–28 September 2017) [Electronic resource]: UN: office. website.* URL: <https://www.un.org/pga/72/event-latest/global-plan-of-action-to-combat-trafficking-inpersons>
11. *Тринадцатый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию. Доха, 12–19 апр. 2015 г.* [Электронный ресурс]: URL: https://www.unodc.org/documents/congress/Documentation/Report/ACONF222_17r_V1502931.pdf
12. *Paybarah A. The Case Against Jeffrey Epstein the Nev York Times.* 2019. July 26. [Electronic resource]: URL: <https://www.nytimes.com/2019/07/26/nyregion/newyorktoday/nyc-news-jeffrey-epstein-case.html>

МРНТИ 03.61.91

Б.С. Шокенов¹

¹т.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасың доценті
Сорбонна-Қазақстан институты,
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНДЕГІ БИЛЕРДІҢ ЕЛШІЛІК РӨЛІ

Аннотация

Бұл мақаламызда Қазақ билерінің мемлекеттің маңызды іс шараларын шешудегі және ел мен- елдің арасындағы дудамайларды реттеудегі, елшілік пен келіссөздерді реттеудегі келісім уағдалары мен рөлі туралы баяндалады. Қазақ халқы ешқашан соқтығыспаған қалық екені барша жұртқа аян болар. Солай бола тұрса да бітімгершілікке барған елшілер міндетті түрде келісімге келісуге көндіруге тырысатын ал, егер келіспеген жағдайда атқа қонатын. Қазақ елінің халақаралық дипломатиялық қатынасы сонау Сақ дәуірінен басталады десек артақ айтпаған болар едік. Ал, Қасым хан билік еткен кезінде Орыс князы Василии III-і мен достық қарым қатынаста болып, Иран шахы мен де бір ауыздылыққа келді. Абылай хан өз дәуірінде Қытай елімен де, Жоңғарларменде келісіп ел тыныштығы мен жер дауын татулықпен шешіп отырғанын байқауымызға болады. Қазақ билерінің келіс сөз жүргізгендегі ерекшеліктері әрбір сөздерін дәлелді түрде жеткізіп тыныштық пен бейбітшілікті желеу етіп отырған, сондықтан олар көпшілік жағдайда жеңіске жетіп биіктерден көріне білген. Қаздауысты Қазбек бидің мын бір сөзі еріксіз еске түседі. Біз Қазақ деген мыңыратып мал баққан елміз, елімізге жерімізге жау шаппасын деп, найзаның ұшына үкі таққан елміз. Екі елді бір-бірімен табыстырғалы келгенбіз, сен темір болсаң мен көмір балқытқалы келгем, келіссең келісімінді айт келіспесең шабысатын жерінді айт - деп айтқан сөзі қатысып отырған елшілерді састырса керек.

Түйін сөздер: Хандық дәуір, шешендік өнер, Билер кеңесі, Елшілік, Келіс сөздер.

Шокенов Б.С.¹

¹к.и.н., доцент кафедры международных отношений
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Қазақстан

ДИПЛОМАТИЧЕСКОЕ РОЛЬ БИЕВ В ЭПОХУ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА

Аннотация

В данной статье будет рассказано о роли казахских биев в решении важных мероприятий государства и урегулировании между страной и народов, а также в урегулировании посольства и переговоров. Наверное, всем известно, что казахский народ никогда не сталкивался. Тем не менее, послы, которые шли на перемирие, обязательно пытались уговорить их согласиться на соглашение, а в случае несогласия-на коня. Не говоря уже о том, что межнациональные дипломатические отношения казахского народа восходят к эпохе саков. Во время правления Касым-хана русский князь Василий III были в дружеских отношениях, и иранский шах тоже пришли к единому согласию. Можно заметить, что Абылай хан в свое время мирно решал и земельные споры, как с Китаем, так и с Джунгарцами.

Своеобразие казахских биев в их согласии заключалось в том, что они доказательно передавали каждое слово, желали мира и спокойствия, поэтому в большинстве случаев они побеждали. Каздауысты Казбек би-эго слово, которое невольно вспоминается. Мы, казахи,

страна, которая вырастила тысячи скота, мы страна, которая насадила сову на кончик копья, чтобы враг не вторгся в нашу страну.

Ключевые слова: Эпоха ханства, ораторское искусство, Совет судей, Посольство, Соглашения.

Shokenov B.S.¹

*¹Candidate of historical sciences, associate professor of the department of international relations, Institute Sorbonne - Kazakhstan, Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan*

THE DIPLOMATIC ROLE OF THE BIYS IN THE ERA OF THE KAZAKH KHANATE

Abstract

This article will talk about the role of Kazakh biys in solving important state events and settlement between the country and peoples, as well as in the settlement of the embassy and negotiations. Probably, everyone knows that the Kazakh people have never encountered. Nevertheless, the ambassadors who went to the truce necessarily tried to persuade them to agree to an agreement, and in case of disagreement, to mount a horse.

Not to mention that the interethnic diplomatic relations of the Kazakh people date back to the era of the Saks. During the reign of Kasym Khan, the Russian Prince Vasily III were on friendly terms, and the Iranian Shah also came to a common agreement. It can be noted that Abylai Khan at one time peacefully resolved land disputes with both China and the Dzungarians. The peculiarity of the Kazakh biys in their agreement was that they evidently conveyed every word, wished for peace and tranquility, so in most cases they won. Kazdauysty Kazbek bi is a word that involuntarily comes to mind. We, the Kazakhs, are a country that has raised thousands of cattle, we are a country that planted an owl on the tip of a spear so that the enemy would not invade our country.

Keywords: The era of the Khanate, oratory, Council of Judges, Embassy, Agreements.

Қазақ хандары елмен елдің арасындағы тыныштықты сақтауда ерекше бітімгершілік мәселесін жоғары деңгейде шешіп отырған. Оған себеп, елмен жерді қорғау түркі бабаларымыздың аманаты болса керек.

Қ.К.Тоқаев жаңа конституцияға өзгерістер енгізіп қабылдау кезінде: «Біз ортақ тарихы бар Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғынуымыз және дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезініп, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып осы Конституцияны қабылдаймыз» [1] деп айтуында елдің тыныштығын сақтауға байланысты айтылса керек.

Сол себепті біз «Қазақ хандығы дәуіріндегі билердің елшілік рөлі» тақырыпты алып отырмыз. Сондықтан да, Қазақ хандары билер кеңесін шақырып, ел дауы, жер дауы, жесір дауы деп қазақ халқының ең көкей тесті мәселелерін талқылап кеңесіп отырғандығын көруге болады. Кеңеске негізінен ел ішінен шыққан ақалғөй дана, от ауызды орақ тілді шешендер мен абыз жыраулар және батырлар қатысатын болған. Келіс сөз жүргізілгенде Қазақ хандарының негізгі ұстанымдары бейбітшілік болды.

Қазақ халқы ешқашан соқтығыспаған қалық екені барша жұртқа аян болар. Солай бола тұрса да бітімгершілікке барған елшілер міндетті түрде келісімге келісуге көндіруге тырысатын ал, егер келіспеген жағдайда атқа қонатын. Қазақ елінің халақаралық дипломатиялық қатынасы сонау Сақ дәуірінен басталады десек артақ айтпаған болар едік. Ал, Қасым хан билік еткен кезінде Орыс князы Васили III-і мен достық қарым қатынаста болып, Иран шахы мен де бір ауыздылыққа келді. Абылай хан өз дәуірінде Қытай елімен де, Жоңғарларменде келісіп ел тыныштығы мен жер дауын татулықпен шешіп отырғанын байқауымызға болады. Қазақ билерінің келіс сөз жүргізгендегі ерекшеліктері әрбір сөздерін дәлелді түрде жеткізіп

тыныштық пен бейбітшілікті желеу етіп отырған, сондықтан олар көпшілік жағдайда жеңіске жетіп биіктерден көріне білген. Осы арада Қаздауысты Қазбек бидің мың бір сөзі еріксіз еске түседі. Біз Қазақ деген мыңыратып мал баққан елміз, елімізге жерімізге жау шаппасын деп, найзаның ұшына үкі таққан елміз. Екі елді бір-бірімен табыстырғалы келгенбіз, сен темір болсаң мен көмір балқытқалы келгем, келіссең келісімінді айт келіспесең шабысатын жерінді айт -деп айтқан сөзі қатысып отырған елшілерді састырса керек. Дәстүр бойынша хандық билік мұрагерлік жолмен беріліп отырса да (оның өзінде халық ақ киізге көтеріп сайлауы тиіс), мемлекеттік маңызды мәселелер билер кеңесінсіз шешілмеген. Біз бұдан қазақ даласында атам заманнан ақ билік бөлінісі принципін болғанын көреміз. Ұлы билер Төле, Қазыбек, Әйтеке өмір сүрген кезең – тарихымыздың тәлімі көп, ел үшін үлгі болатын ерекше кезеңі. Олар жаугершіліктің кесірінен ыдыраған халқының есін жиған, әділетті билік шешімдерінен айнымай, келешекке көз салып, үміт отын жағу арқылы көрегендік пен ұйымдастырушылық көрсете білген. [2] Билердің оқығаны көп болмаса да, тоқығаны мол, парасатты, азаматтық тұғырлары биік қасиеттерін, рухани мол қазынасын жария ететін аңыздар мен шежірелер бүгінгі күнге де жеткен. Дегенмен, билердің атқаратын қызметі негізінен қоғамдағы әділеттілікті қамтамасыз етуге, яғни сот билігіне келіп саяды. Қазақ билерінің өзіне тән ерекшелігі мен басқа халықтарда кездеспейтін қасиеті – дау-жанжалдарды мағыналы, шешендік сөздермен шешуі. Мұны қазақ халқына тән феномен деп бағалауымыз қажет. Арнайы том-том болып жазылған кодекстерге, толып жатқан құқықтық-нормативтік актілерге сүйенбей-ақ, өз орнымен қисынды айтылған бір сөзбен дауды тоқтатуды қалыптастырған қазақ ұлты сөз мағынасына, оның шексіз мүмкіндігіне ертеден-ақ назар аударған. «Қап салмағы дәнінде, сөз салмағы мәнінде» деп білетін билер әділдікті шешендікпен ұштастырып, елдің қамын жеген. Алты алаштың да бүтіндігін, татулығы мен басының амандығын тілеп, сол үшін еңбектен халық екіні көруімізге болады.

Қазақ халқы аумалы-төкпелі, алмағайып замандарды бастан кешкен халқымыздың өзіндік басқару жүйесі бар белгілі территориясы бар ел: сондықтан ел қамын жеген ерлері, сөзін сөйлеп, жағдайын ойлаған шешендері, әділдіктің ақ туын түсірмеген білімпаз, ақылгөй билері бар халық. Билер халықтың көкейіндегісін айтқан, көмейіндегісін жарыққа шығарған әділет жоқшысы болған. Бұл тұлғаның ерекшелігі сонда, биді байлық та, мансап та ешқашан қызықтырмаған. Би тұғырына топты жарып, таразы басын тең ұстап, әділдікті сақтап, қара қылды қақ жарып айтатын парасатты дангөй адамдар көтерілген. Биге табиғи дарын, текті ақыл, алыстан көріп, барлай алатын, оны зерделей білген ғұлама, сөздің «майын» ағызатын дүлдүл шешендер жатқан.

Міне, осы би ұғымының мәнін ашатын: «Түгел сөздің түбі – бір, Түп атасы – Майқы би», деген сөз тарихта қалған. Қазақтың атақты билері: Төле, қаз дауысты Қазбек, Әйтекеден қалған сөз билігі дәстүрі ғасырлар бойы үзілмей бүгінгі күнге жетіп отыр. Олардың заманында, Ахмет Байтұрсынов пікірімен айтқанда, «әділ билердің қолындағы билік қазақтың неше түрлі дертін жазатын таптырмас дәрі еді». Билер жақсы мен жаманды, жақын мен алысты, қымбат пен арзанды, қиын мен жеңілді салыстырып алға тартқан. Мал дауы мен жер дауына, ар дауы мен намыс дауына кесімді билік айтып, «тілмен түйіп, тіспен шеше алмас» тұжырым жасаған. Кез келген қазақ ол кезде мылжың сөз бен, далбасалықты, жағымпаздықты мін көріп, қорлық санаған. «Сөз шынына тоқтайды, пышақ қынына тоқтайды» деп шындықтың туын көтерген «от ауызды, орақ тілді» шешендерін қастерлеп өткен халық. «Су түбін шым бекітеді, дау түбін сөз бекітеді» деп те ретіне қарай келістіріп отырған. Бейнелі, дәлелді, қисынды уәж айтқан. [3]

Билер билік айтарда ауытқып, бұра тартқан тұстары болса, бірін-бірі тоқтатып, әділетке шақырған, «айтқан сөзі-құрған қақпандай» болған беделді билер қазақ қоғамындағы әділеттіліктің жаршысы болған. Бүгінде «би» сөзінің шығу тегі жайлы бірауызды кесіліп-пішілген пікір жоқ. Себебі: Қазақ хандығы мен билар және батырла тарихы терең зерттеліп оқытылмай қалғандақ тан кейінгі зертеулерде кездесе бермейді. Тіпті Қазақ хандықтары туралы көркем фильм туындыларының өзінде көмексі бір жақты ғана көрсетілуде. Десек те бұл мәселені зерттеген ғалымдар мүлдем жоқ деуге болмайды. Мысалы, кезінде Г.Вамбери, В.Радловтар «би» сөзінің төркінін түркі тіліндегі биіктік, жоғарылық деген мағыналардан іздесе, Леонтьев, Ш.Уәлиханов, Халид және т.б. зерттеуші ғалымдар өзге де пікірлерге тоқталған. Олар «би» сөзі

ежелгі түркінің «бек» сөзінен бастау алып, негізінен «басқару», «билеу», «билік ету» деген ұғымдарды білдірсе керек. Осы пікірге тоқталатын болсақ «би» терминінің шығу уақыты да ежелгі түркі заманы екені ұмытпаған жөн болар. Қазақ халқының өмірінде билер институтының алар орны мен үлес-салмағы, маңыздылығы айрықша болды. Өйткені, оның – мемлекеттің саяси және әлеуметтік жағдайын тек әдеттегі құқықпен ғана емес, рухани-мәдени салт-дәстүр негізінде де ұштастыра әрі теңестіре отырып қамтамасыз етуші бірден-бір құрылым ретіндегі рөлі ерекше. Бұл құрылым ол кезде мемлекеттік басқару жүйесімен қте тығыз астасып жатқанын көруімізге болады. Ал, Төле бидің жеке өз басына тоқтала кетсек артық болмас деп ойлаймын. Төле бидің есімі тек Ұлы жүз ғана емес, сондай-ақ Орта жүз бен Кіші жүздегі ірі-ірі тарихи оқиғалармен де тығыз байланысты. Орта жүз бен Кіші жүз қазақтары арасында да ол жөнінде аңыз-әңгіме, өлең-жырлар көп сақталған. Демек, ол Ұлы жүздің ғана ру басы, Төле биі болып қоймай, бүкіл қазақ елінің саяси, мемлекет қайраткері дәрежесіне көтерілген адам. [4]

Төле би жас кезінде Әнет бабадан бата алған және сол кездегі белгілі батырлар мен билердің көбіне ақылшысы болған.

Төле би соғысты емес, бейбітшілікті, алауыздықты емес, бірлікті, халықтар достығын, өзара ынтымақ, мәмлегерлікті жақтаған қайраткер, дипломант адам. Орта жүздің биі Қаздауысты Қазыбек болс, Жоңғария хандығына елшілік, мәмлегерлік жолмен үш рет барған. Бұған ел аузындағы аңыз-әңгімелер куә. Жол бастаған көсемнің, сөз бастаған шешеннің атақ-даңқы бірінші рет атқосшы ретінде барғанда-ақ шыққан.

Қаздауысты Қазыбектің әділдікке, дұрыстыққа, туралыққа суарылған келісті кесім-биліктері, сұлулық пен мөлдірлікке ие алғыр-тапқыр лебіздері өлшеусіз тереңдігімен, өнегелі пайым- парасатымен, даналық қорытындыларымен ерекшеленеді.

Ел аузында “Әйтеке жарып айтады, Қазыбек қазып айтады, Төле тауып айтады” деген ұлағатты сөз бар. Әділ сөйлеу, ойды шегелеп, нақты, жарып айту батырлық пен батылдықтан, даналық пен білімпаздықтан туады. XV-XVIII ғасырлардың данагөй билері мен айбынды, айтулы шешен ділмарлары біртұтас мемлекет құру жолында жан-тәнімен батырларша аянбай күресті. Олар Отанын, жер-суын көздің қарашығындай сақтап, қаһармандықпен қорғады, әрі сот ғұрыптарына, заң ережелеріне жетік, билік, төрелік айтуға аса жүйрік, аузының дуасы бар шынайы шешендер еді.

Қазақ хандығы дәуірінде қалыптасқан заң жүйесі мен дәстүрлі мәдениет өлшемдері қазіргі уақытта тарихи құқықтың ескерткіші болуымен қатар, бүгінгі заңгерлерді, қоғамдық ой өкілдері тағылым алатын тарихи да, ғылыми да маңызы жоғары ақыл-ой қазынасы болып табылады. Қазақ қоғамын саяси басқару мен сот жүйесін модернизациялаудың жемісті болуы – саяси реформалардың бұрынғы қалыптасқан саяси дәстүрлермен, қоғамдық құндылықтармен сабақтасуына тығыз байланысты екендігін ұлы Абай атап көрсеткендей. Сондықтан да осы тарапта еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін Елбасы Н.Назарбаевтың бастамасымен тәуелсіз сот жүйесін құру, құқық саласының тиімділігін арттыру бағытында өрелі жұмыстар атқарылғанын біз жақсы білеміз. [5]

Еліміздегі ұлтаралық татулық пен қоғамдық келісімді қамтамасыз етуде қазақ халқының толеранттық ұлттық санасы мен саяси мәдениетінің маңызы қаншалықты зор болса, ғасырлар бойы ұлттық санамыз бен саяси мәдениетіміздің қалыптасуы мен дамуына қосқан би-шешендеріміздің үлесі ұлан-ғайыр. Көне дәуірлерден бой көтерген хан билігі мен билер институты ел мен жердің мүддесі үшін қызмет еткендері барша халыққа аян болар деп ойлаймын

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1. ҚР-ның конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы //Егемен Қазақстан. Астана, 2022ж. 6 маусым, №107*
- 2. Қазақ хандығы кезіндегі билер институты. // Егемен Қазақстан. Астана, 2023 ж.*
- 3. Адамбаев Б.Шешендік сқздер. А., 1993 ж.*
- 4. Дербесәлиев Ә.Дәстүр және жалғастық. А., 1976 ж.*
- 5. Бердібаев Сарқылмас қазына. Алматы, 1998 ж.*

МРНТИ 11.25.15

Zhamansarin N.Sh.¹, Sembinov M.K.¹, Islamova A.T.¹

¹Department of “International relations”, Institute Sorbonne-Kazakhstan, Abai KazNPU

KAZAKHSTAN IN THE MODERN GEOPOLITICAL SITUATION: THE PROBLEM OF CHOICE AND POSITION

Abstract

The analysis of the new Eurasian strategy of China in the context of the mega-project «one belt, one road» promoted by China's authorities is considered in the article. The causes, prerequisites and political basis of its appearance are discussed in the article, its prospects in terms of modern geopolitical and economic situation in the region are evaluated. The special attention is paid to the integration prospects of the mega-project of China - «Economic belt of silk road» and the Russian-Kazakhstan project of the Eurasian economic Union

Keywords: The One Belt - One Road, integration, China, Kazakhstan, Russia.

Н.Ш. Жамансарин¹, М.Қ. Сембинов¹, А.Т. Исламова¹

¹«Халықаралық қатынастар» кафедрасы, Сорбонна-Қазақстан институты,
Абай атындағы ҚазҰПУ

ҚАЗІРГІ ГЕОПОЛИТИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН: ТАҢДАУ МЕН ПОЗИЦИЯ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақалада Қытай билігі ілгерілетіп отырған «бір белдеу, бір жол» мегажобасының контекстіндегі Қытайдың жаңа еуразиялық стратегиясының талдауы қарастырылған. Мақалада оның пайда болуының себептері, алғышарттары және саяси негіздері талқыланады, оның аймақтағы қазіргі геосаяси және экономикалық жағдай тұрғысынан келешегі бағаланады. Қытайдың «Жібек жолының экономикалық белдеуі» мега жобасы мен Еуразиялық экономикалық одақтың Ресей-Қазақстан жобасының интеграциялық перспективаларына ерекше назар аударылады.

Түйін сөздер: Бір белдеу – бір жол, интеграция, Қытай, Қазақстан, Ресей.

Жамансарин Н.Ш.¹, Сембинов М.Қ.¹, Исламова А.Т.¹

¹Кафедра «Международные отношения», Институт Сорбонна-Казахстан,
КазНПУ имени Абая

КАЗАХСТАН В СОВРЕМЕННОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ: ПРОБЛЕМА ВЫБОРА И ПОЗИЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается анализ новой евразийской стратегии Китая в контексте продвигаемого властями Китая мегапроекта «Один пояс, один путь». В статье рассматриваются причины, предпосылки и политическая основа его появления, оцениваются его перспективы с точки зрения современной геополитической и экономической ситуации в регионе. Особое внимание уделено интеграционным перспективам мегапроекта Китая – «Экономический пояс Шелкового пути» и российско-казахстанского проекта Евразийского экономического союза.

Ключевые слова: «Один пояс – один путь», интеграция, Китай, Казахстан, Россия.

The One Belt - One Road mega project is increasingly giving real features and becoming one of the main components in the formation of a new world order. No matter how the West extends its influence on the world stage based on a whole series of unequal treaties and colonial influence, the role of China becomes comprehensive and fundamental.

The mega project has become the framework on which modern production and logistics communications are built in the new economic and political architecture.

China, together with Russia, set the tone for regional and international cooperation today. If Russia plays the role of a power factor to a greater extent, then China becomes in the modern world the main generator in the field of technology and the organization of new production. Today, China is successfully mastering 5G technology, which in the Western world is still at the stage of scientific development. Several diplomatic receptions and negotiations over the past year have shown that friendly relations between the two great powers have reached their highest point in the modern world, and all Western efforts to cause any split in them are doomed. The second driver of the modern world is the rapid growth of influence and significance of the international system of the BRICS countries, which opens many countries of the world for successful socio-economic growth and the path to prosperity. Without regard to the United States and its allies. Most countries of the world are lining up to join this organization based on new principles of fairer cooperation.

One of the latest successful initiatives to deepen cooperation within the megaproject today is the construction of the West-East and North-South transport corridors, which will completely change the geopolitics of the Eurasian Region as well as the whole world. And here Kazakhstan becomes a key link in almost all transport and logistics chains of the Megaproject. Thus, a wide route defined by several highways and railways from West to East, including the so-called "Beijing Express" project, will pass through the territory of Kazakhstan, and if we add to this that the transit potential of Kazakhstan is several hundred billion dollars, then we can talk about the economic prosperity of the republic in the coming decades. The same can be said about the North-South corridor, which completely changes the modern international environment. ("Result of multi-vector" doc film) [1]

The North-South corridor, if we add to it the Russian Northern Sea Route project, will practically turn the entire Geopolitical map of Eurasia, as well as the whole world, upside down. New territories rich in energy resources that are in demand today will be developed.

It must be admitted that in many ways the driver of modern politics, including in Eurasia, is China with its leadership, which stands on the previously stated principles of building a country with an average income in China that is open to further reforms, which is being strictly implemented. Today, China has achieved such power that it allows it to solve any problems without regard to the United States

The report of the 19th Central Committee to the 20th Congress is a policy document that brings together the wisdom of all Party members, reflects the aspirations of the people, and plays an important guiding role in the development of the affairs of the Party and the state. Executive Secretary of the Congress Wang Huning noted that China has achieved historical achievements and witnessed historical changes in the affairs of the Party and the state since the 18th CPC Congress; These successes were mainly achieved due to the firm leadership of the CPC Central Committee with Xi Jinping as its core and the scientifically sound guidance of Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. Chairman of the CPPCC Central Committee Wang Yang stressed that it is necessary to more consciously uphold the status of Xi Jinping as the core of the CPC Central Committee and the party as a whole, to more consciously protect the authority of the CPC Central Committee and support its unified centralized leadership. As Xinhua reports: "Comrade Xi Jinping, taking part in the discussion," indicated that "the entire Party and the entire multinational people of the country must unite under the banner of the Party like "strong steel", and concentrate all thoughts and forces to ensure that the giant ship of the great revival of the Chinese nation, cutting through the waves, confidently set sail on a long voyage." [3]

"The participants in the discussion recognized that the report to the 20th Congress of the CPC was compiled based on the revival of the Chinese nation and against the backdrop of unprecedented changes

in the world over the past hundred years, and aims to scientifically determine the goals and objectives of the development of the affairs of the Party and the state and important political guidelines for the coming five years or longer,” Xinhua reports: “The delegates unanimously expressed their approval of this report.”

(October 18, 2023, chaired by The second meeting of the Presidium of the 20th National Congress was held under the chairmanship of Xi Jinping. XX Congress: what worries the Communist Party of China? Retrieved October 20, 2022. Archived October 22, 2022.) [2]

The second driver of the Eurasian policy today, despite all the difficulties of the conflict in Ukraine and the policy of unprecedented economic sanctions, is the Russian leadership led by V.V. Putin, who clearly defined the path of reforming Russia in the coming years. It is these two factors that will determine the development of the entire complex of the Eurasian politicians. And the Kazakh leadership needs to focus primarily on them. Moreover, the priorities of its development have long been defined and enshrined in its traditional foreign policy, the institutions, and international organizations created even earlier: CICA and SCO BRICS.

Recent events in world politics have shown that two groups of opposing states with a clear intention of hegemony have emerged on the world stage. One of them, led by the United States and its allies represented by the seven countries, strives with all its might to maintain its world leadership at any cost, even though they are already losing its leading positions in many respects, and the second group of states, led by China and Russia, strives to build a new world order on new principles. It is difficult to say when this confrontation will end. The current state of this struggle is characterized by the fact that supporters of these two poles are recruiting their new and new supporters and are fiercely fighting against any predominance of opponents, including all methods of information warfare, including the mechanism of economic sanctions and reorganizations, sometimes balancing on the edge of a truly global world conflict, and this is not may not be alarming. Humanity has never been on the edge of such an abyss as it is now. Today, three hot spots of this confrontation have emerged. This is a Ukrainian conflict that is most likely far from over. The second, no less dramatic, conflict can be considered the Middle East problem, which is also far from over since both warring parties are ready to go to the end. And the third conflict that is gaining momentum can be called the Taiwan problem. The aggravation of the situation is also facilitated by the fact that these two poles of confrontation are by no means impeccable in their policies, do not want to listen to each other’s arguments, and are not inclined to compromise. [4]

In such a situation, the leadership of Kazakhstan has to constantly maneuver and find some compromises. And I must say that so far, he has succeeded, despite the most difficult difficulties. [5]

Kazakhstan’s policy in such a situation remains based on the greatest patience and endurance and remains constructive by the concept of multi-vector and multi-polarity of the modern world community. At the same time, it can be assumed that Kazakhstan, as a reliable strategic partner of Russia and China, will remain faithful to the principles of this partnership.

List of references:

1. Minghao, Zhao. *China’s New Silk Road Initiative // Rome: IAI Working Papers, 2015. –№15.–P. 1-12.*
2. Hongzhou, Zhang. *Building the Silk Road Economic Belt: Problems and Priorities in Central Asia// Singapore: RSIS Policy Report, 2015. – P. 3-6.*
3. 张蕴岭. “一带一路” : 战略或倡议. “一带一路” : 中外学者的剖析// 国社会科学出版社, 2017年. 第 23-28 页. Чжан Юйлин. «Один пояс и один путь»: стратегия или инициатива// «Одинпояс и один путь»: анализ китайских и зарубежных ученых. [Пекин]: Издательствосоциальныхнаук Китая, 2017. С. 23-28.
4. 杨雷. “一带一路” : 性质与前景. “一带一路” : 中外学者的剖析// 中国社会科学出版社, 2017年. 第 32-35 页. Ян Лэй. «Один пояс и один путь»: особенности и перспективы//

«Один пояс, один путь»: анализ китайских и зарубежных ученых. [Пекин]: Издательство социальных наук Китая, 2017. С. 32-35.

5. 赵可金. “一带一路”战略: 外交“哥白尼式革命”, “一带一路”: 中外学者的剖析// 国社会科学出版社, 2017年. 第65-74页. Чжао Кэцзинь. Стратегия «Один пояс, один путь»: дипломатическая «коперниканская революция» // «Один пояс, один путь»: анализ китайских и зарубежных ученых. [Пекин]: Издательство социальных наук в Китае, 2017

Авторлар туралы мәлімет

Абрешева С.М. Абай атындағы ҚазҰПУ Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан

Батырқан Д.Б. Абай атындағы ҚазҰПУ Сорбонна-Қазақстан институтының 4 курс студенті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Жабелова Т.Е. Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, саяси ғылымдарының кандидаты., Алматы қ.

Жамансарин Н.Ш. Халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі, т.ғ.к., доцент, Сорбонна – Қазақстан институты, Абай Атындағы ҚазҰПУ

Исламова А.Т. Халықаралық қатынастар кафедрасының оқытушысы, Сорбонна – Қазақстан институты, Абай Атындағы ҚазҰПУ

Менилбаев Г. А. тарих ғылымдарының кандидаты, Халықаралық қатынастар кафедрасының доценті, Сорбонна – Қазақстан институты, Абай Атындағы ҚазҰПУ

Нурғалым К.С. саяси ғылымдардың кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Сорбонна – Қазақстан институты», Халықаралық құқық кафедрасының доценті

Ордабаева А.Б. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Сорбонна – Қазақстан институты», Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

Сембинов М.К. тарих ғылымдарының кандидаты, Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, Сорбонна –Қазақстан институты, Абай Атындағы ҚазҰПУ

Танирбергенова Р.К. Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасының аға оқытушысы, Кенжеғали Сағадиев атындағы ХБУ, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Шокенов Б.С. тарих ғылымдарының кандидаты, Халықаралық қатынастар кафедрасының доценті, Сорбонна – Қазақстан институты, Абай Атындағы ҚазҰПУ

Хусаинов О.Б. Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы

Сведения об авторах

Абрешева С.М. старший преподаватель кафедры Международного права, Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан

Батырқан Д.Б. студент 4 курса Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

Жабелова Т.Е. старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, к. полит.н., КазНПУ им. Абая, г. Алматы

Жамансарин Н.Ш. заведующий кафедрой международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая, к.и.н., доцент

Исламова А.Т. преподаватель кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая

Менилбаев Г. А. к.и.н., доцент кафедры международных отношений ИСК КазНПУ им. Абая

Нурғалым К.С. доцент кафедры международного права института «Сорбонна-Казахстан» КазНПУ им. Абая к.полит.н.

Ордабаева А.Б.Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, м.ю.н., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

Сембинов М.К. к.и.н., профессор кафедры международных отношений ИСК КазНПУ им. Абая

Танирбергенова Р.К. старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных наук УМБ им. Кенжеғали Сағадиева, г. Алматы, Республика Казахстан

Шокенов Б.С. к.и.н., доцент кафедры международных отношений ИСК КазНПУ им. Абая

Хусаинов О.Б. старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан, к.ю.н., КазНПУ им. Абая, полковник юстиции в отставке

About authors

Abresheva S.M. Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

Batyrkan D.B. 4th year student at the Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after. Abaya, Almaty, Republic of Kazakhstan

Zhabelova T.E. Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Candidate of Political Sciences, KazNPU named after Abay, Almaty

Zhamansarin N.Sh. Head of the Department of International Relations, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Abai KazNPU, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Islamova A.T. Lecturer, Department of International Relations, Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abai

Menilbaev G.A. candidate of Historical sciences, Associate Professor, Department of International Relations, ISK KazNPU named after. Abaya

Nurgalym K.S. Associate Professor, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after. Abaya Ph.D.

Ordabaeva A.B. Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne Institute-Kazakhstan, M.L.Sc., KazNPU named after. Abay, Almaty, Kazakhstan

Sembinov M.K. Candidate of Historical Sciences, Professor of the Department of International Relations of the ISK KazNPU named after Abaya

Tanirbergenova R.K. Senior Lecturer at the Department of Social Sciences and Humanities UIB named after Kenzhegali Sagadieva, Almaty, Republic of Kazakhstan

Shokenov B.S. candidate of Historical sciences, associate Professor, Department of International Relations, ISK KazNPU named after Abaya

Khusainov O.B. Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute, candidate of law, KazNPU named after Abaya, retired Colonel of Justice

